

A PAPI
REFORMÁTUS EGYHÁZ
ÉS
PAP KÖZSÉG
TÖRTÉNETE.

Irta:

HAGYMÁSY FERENCZ
PAPI REFORMÁTUS LELKÉSZ.

Papon, 1902.

E munka jövedelme egy felállítandó orgona javára lesz fordítva.

Mátészalka, Weisz Zsigmond könyvnyomdája
1903.

BÁRÓ HORVÁTH FERENCZNÉ

SZÜLETETT:

VINCENTI RENÉE

ÉS

MURANITZI BÁRÓ

HORVÁTH FERENCZ

Ő MÉLTÓSÁGAIKNAK

TISZTELETE JELÉÜL AJÁNlja:

A SZERZŐ.

Előszó.

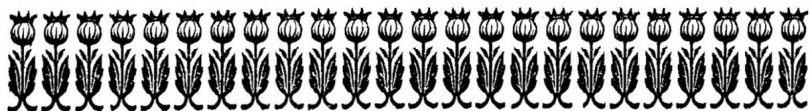

Nem csupán egyházi felsőségeink intézkedése hatása alatt kezdtem e történet megírásához, mert hiszen mint némely collegáim, én is elmulaszthattam volna azt azzal az indokkal: „nincsenek kellő adataink“; nem csupán kötelességből, mert a legtöbb adatot távoli archivumokból, lelkészársaim válaszaiból szereztem be temérdek levelezés, buvárkodás s öreg emberek élőszava után, — a mely törekvésemben nem akarva tehetetlenséget ismerni, még a kellő szerénységet is áthágtam olykor; és leginkább nem irtam haszonlesésből, mert hiszen azt a 300 koronát, a melybe ez a csekélység került, a mai anyagiás, és ez adatokat haszontalanságnak tartó kor aligha fogja e költség $\frac{1}{2}$ -ed részét megtéríteni nekem, — Hanem lelkeim kényszerített e vállalatra, lelkeim, mely azt sugta, hogy ezek a ma még értéktelennek látszó apróságok a jövő századokban kised egyházunk számára kincsekké érnek meg, a mely adatoknak elveszése talán épen akkor nagy veszteség lenne. Irtam lelkeim szavára, mely azt sugta nékem, hadd mutassuk meg ellenségeinknek, hogy mennyit tud a református egyház csak egy ilyen kis faluban is áldozni embernemesítő szent cél-

jaiért; hadd buzdítsa e könyv az utókort egyháza szeretetére, mint a hogy a jelenkort felbuzdították az ősök áldozatai; S végre azt sugta lelkem, hogy a mint Isten előtt nem marad elfelejtve a jó cselekedet; úgy én sem engedjem a feledéssel elenyészni azokat az áldozatokat, stöbbszáz évre ragyogóvá tegyem azokat a nemes tetteket kegyes adományokat, melyek legékesebb drágakövek lesznek a jó tetteikért üdvezült emberek koronáiban az örök Biró előtt. Én hiszem, hogy úgy lesz. Adja az Ur mindnyájunknak!

Pap, 1902—3

Hagymásy Ferencz
református lelkész.

I. §. Szabolcs vármegye reformációja.

Elválaszthatlan összefüggésben lévén egy község reformációja az ő környéke sőt vármegyéje reformációjával, nem a kezdeten kezdeném, ha elhagynám e fejezetet.

Szabolcs vármegyében a reformáció terjedésének igen korán akadunk nyomaira. S.-A.-Ujhely, Sárospatak, Beregszász, Debreczen reformátorai: Kopácsi István, Kálmánesehi Sánta Márton, Dévai Bíró Mátyás korán megfordultak Nagy-Kálló és Kis-Várda urainál s Kisvárda urai (Homonnay, Drugeth, Nyáray, Várday, Zokoly, Krucsay) nagyobb részt korán bevették a reformációt. *)

1545-ben a medgyesi zsinaton már püspökük volt a lutheránusoknak: Gönczy Máté.

A reformáció hatalmas védői voltak Szabolcsban Nagy Kálló, Nyír-Bátor, Kis-Várda urai: Báthory István kinek Reuber János nevű főkapitánya 1575 körül a reformációnak hive volt **) és Bocskay István, ki 1604-ben foglalta el Kállót. A Báthory családnak terjedelmes birtokai voltak Szabolcsban. Somlyay Báthory Anna épen neje volt a reformáció egyik védő oszlopának Drághfy Gáspárnak, ki saját várában Erdődön 1545 szept. 20-án az első protestáns zsinatot összehívta és megtartotta. Második férje: Ecsedi Báthory György neje birtokán Óváriban 1554-ben a 3-ik, s 1555-ben ismét Erdődön a 4-ik zsinatot tartotta, ***)

Az 1554-iki óvári zsinaton mondattott ki, hogy Szabolcsban is superindenseket és espereseket választanak a reformátusok s itt lett Báthory György udvari papja Torday Demeter püspökké.

---

*) Görömbey idézte Kis-Várda történetéből. Buda. 1872: 7. lap.

**) Görömbey idézte Kassa történetéből.

***) Görömbey „A kállói egyház története” 11. lap.

Kálló végvárát I és II Rákóczy György is bírta. 1559-ben már Kállóban ref. pap is van, a mint később látni fogjuk.

A mint már említve volt Kis Várda urai közt is sokan hamar meghódoltak a reformáció önként hódító, tiszta tanának. Várday Kata (Telegdiné) 1550-ben a kisvárdai róm. kath. templom köveiből várát renováltatta s csak a szentélyt hagyta meg a katolikusoknak. Második férje Nyáry Pál is református volt kinek Krisztina lányát a protestáns Thurzó Imre vette el, 1617-ben. Nyáry Krisztina fényes pezsgő udvartartása jó hatással volt sok vendége reformálódására. Leánykorában, 1605-ben a Bocskay István hajdúi Csázlay István várdai plébánost sok kínzás után a kisanarcsi tóba fojtották. *)

Kopócs- Apáthi r. kath. zárdája is ekkor rontatott le a reformáció viharában. E zárdá a községtől északkeletre a mai „Ferencszeg” erdő mellett a „Tarda” dombon állott. Ekkor foglalták el a kápolnát is a reformátusok.

Kedvezett a reformáció terjedésének a huszita tanokat üldöző barátok inquisitori zaklatása, a főesperesek erőszakoskodása s a nagy egyházi büntetéseknek (interdicum, excommunicatio) gyakori alkalmazása. **)

(A reformáció nagy ellenségei a Barkóczy püspökök is innen kerültek ki, Mária Theresia idejében.) Ha az elmondott tényeket felgondoljuk, könnyen megfogjuk érteni azt a történeti igazságot, hogy 1605 körül annyira református volt egész Szabolcs, hogy ebben az időben a katolicus vallás csak Kis Várdában és Nagy-Kállóban tudta égetni a szentély lámpáját. ***)

A háttérbe szorult cath. egyház paróchiáit később I. Rákóczy Ferencz cath. neje, a kegyetlen Báthory Zsófia kezdeményezésével, (ki elüldözte a ref. lelkészeket, az egyházak javait elfoglalta, a spataki iskoláét is) a későbbi főpapok: Erdődy Gábor, Barkóczy Ferencz, Eszterházy Károly, Fischer István, Bartakovics és Samassa egri érsekek állították vissza, a vármegye területén. Ma 4 alesperességben 38 plébános alatt 68000 katolicus hívó van Szabolcsban.

Szabolcs megyében a mint a következő § elején látni fogjuk Jéke volt az első anya egyház, a mi azt a következtetést

---

*) Szabolcs vmegye monographiája 340. lap.

**) Sz. vm. monogr. 339 lap.

***) U. ott.

szüli bennünk, hogy Kis Várda környékén terjedt el, Szabolcsban legelőbb a reformáció.

A reformáció kezdetben a Luther szellemében terjedt a megyében s még Kállóban az 1545-iki erdői zsinat határozatai alapján Pátrohy Imre (1599) Lábnyomó Benedek (1560) protestáns papok gyóntattak, miséztek s az oltárt meghagyták asztalnak a templomokban s a katholicus szertartások s elvek csak az 1552-iki beregszászi, az 1567-iki debreczeni zsinaton (Melius Péter debreczeni püspök alatt) mosódtak el végkép a protestantismus tiszta lapjain. Ez utóbbi zsinaton alakult a „nyiri“ vagy „betuliai“ tractus önálló egyházmegyévé, a mikor még jóval nagyobb volt. A mai alakját 1821-ben nyerte. Ma egy kettéválás küszöbén áll ismét egyházmegyénk. Gyűléseit 1872-ig vándorolva tartotta egyházaiban, azóta közigazgatási költségekkel Nyiregyházán és Kis Várdán felváltva tartja.

2. §. A papi református egyház története.

Az egyház megalakulása.

Ha Kisvárda urai többnyire korán meghódoltak a reformációnak, könnyű következtetni, hogy onnan Papra is korán eljutott a megtisztított keresztyén vallás, mert egy 1471 évi kimutatás szerint Kis Várda várurainak birtokához tartozott Pap is.

Sok kutatásom Pap reformációjára nézve hiunk bizonyult s így az egyház megalakulásáról Papon, csak a közeli Jéke reformációából speculative mondhatok valamit.

Jékéről egyházmegyénk irattárában azon szájhagyománynak van nyoma, hogy az volt egyházmegyénkben Kis Várda környékén az első rendezett református egyház, hol a Balogh, Szakadáthy, Kádár, Harsányi, Tömösváry, Batta családok abban az időben reformátusok voltak.

A jékei ref. egyház régisége tekintetében a legrégebb és legszebb konkrét bizonyíték az az urasztali kehely, a mely a jékei reform. egyház birtokában van eme felirattal: „Balogh Mihály Szakadáthy Fruska. Az Ur az én segítségem 1575.“

A Szakadáthy név után Tömösváry György örököltette meg jótékonyágát Jékén 1768-ban, ki Nyiredjházy András jékei predikátor által megelőttezett adománylevelen telket, szántóföldet, kaszálót adott az egyháznak. 1799-ik évben ismét a Szakadáthy család feje ad ingatlant a jékei reform. egyháznak egy adománylevel szerint, melyet a most említett Tömösváry György „mint a kisdéd szent ecclesiának kurátorja“ előttezett meg. A Szakadáthy család utolsó sarja szintén Frusina volt, kinek csontjait, ezelőtt 7—8 évvel ásatta ki kriptájából Lipthay Béla jékei földbirtokos, mikor a ref. egyházzal elcserélt helyre r. kath. kápolnát építtetett.

Mind e jólelkü maecenások támogatása daczára a XVIII.

század végén letűnt Jékén a református egyház fényes csillaga s a kath. Jékey és Szögyény családok alatt, a református családok vegyes házasságai miatt elszegényedett a református egyház.

Szögyény József építette az első kath. kápolnát Jékén 1790 körül testvére Szögyény Anna gr. Lichtenbergné alapítványából.

Jéke már a XVIII. század vége felé úgy van feltüntetve az 1821 év előtti „nyiri“ egyházmegye egyházai közt, mint a papi egyház filiája. *)

Ilyen volt a XIX-ik század első felében körülbelől 1840-ig. Ezt igazolják a papi egyház anyakönyvében 1800—1834 években található ilyen feljegyzések a többi között: „Anno 1800 die 10-a febr. Copuláltam Jékén Kaszonyban lakó nts. Komáromy János urat néhai nts. Hozvay Mihály ur elmaradott özvegyével nemes Szakadáthy Eufrosina ifju asszonynyal“ 1806 okt. 29-ről: Kádár Antalné Fekésházy Mária keresztanyja. Harsányi Menyhért és Tömösváry Mária leánya: Nepomuczenának kereszteltetett 1816 február 29. — Ns. Budaházy Bernát Ötvös Rozáliával eskettetett, 1833 febr. 9. — F. Balla Mihály jékei lakos neve is itt fordul elő 1834-ben. 1816 körül egy kis ideig Molnár Ferencz volt Jékén lelkész.

1834 után ismét volt lelkésze Jékének 1874-ig, utolsó lelkésze Zsiday Menyhért volt, ezután régi filiájának Papnak, majd 10 évvel ezelőtt a papi lelkész elaggottsága miatt T. Pálczának lett filiájává. A régi jékei református nemes családok közül ma már csak a Batta család maradt hű tiszta egyházához, mely mint igazi református, méltó utóda drága egyházunk hű apostolainak, s a Battáknak a jékei közéletben ma is fennálló helyzetükről szépen meglátszik az az áldás, melyet Mózes által azoknak ígért az Ur kik hivek ő hozzá eme szavak szerint: „Áldott leszesz mikor bemenenedsz, és áldott leszesz, mikor kimenenedsz (6. v.) és fővé tesz téged az Ur és mindenkor feljebb való leszesz, nem alábbvaló, ha meg őrzöd a te Urad Istened parancsait (13. v.) és ha el nem térenedsz az ő ígétől“ (14. v) Móz. XXVIII).

Pap egyébiránt mindig kis pontja volt a catholicismusnak. A reformáció előtti időből sehol sincs felsorolva Pap, sem a róm. kath. „borzovai“ és „szabolcsi,“ — sem a gör. kath. esperességek egyházai közt, holott az épen olyan kicsiny Lövő Petri

---

*) Görömbey: A kállói egyház története. 78. lap.

(1332), Báka (1397), Lövő (Oltáros Lövő 1413), szomszédos községek mind ott találhatók.

A reformáció terjedésének legelső időszakában nagyobb szomszédos községeinkben szintén református egyházak alakultak még pedig olyanok, hogy azokból kerültek ki e megye legrégebb esperesei. Csengery János 1596 t. pálczai, Csehi Pál 1601, t. pálczai, Pataky Bálint 1604 kisvárdai, Margitay Péter 1622 kisvárdai, Pathay András 1668 kisvárdai, Fejértóy András 1693 mándoki, Debreczeni Cz. János 1703 mándoki lelkészek mind esperesek voltak.

A szomszéd Kopócs-Apáthi is egész 1740-ig tiszta református volt, Apáthi, Kopolcs és Bilkei-Lipcesey földesuraival együtt kik a r.-katholikusoktól elvett, szüknek bizonyult kápolnát 1700 körül ki is toldották. A kath. Eördögh Dániel telepítette be K. Apáthiba a tót-katholicusokat, de még ennek atyja: Dániel nevével a ref. Apáthy Juliánnával (Ferencz leányával) szives támogatója volt a ref. egyháznak, a mint urasztali adományai mutatják.

Ezek előre bocsátása után abból az időből való adataink teljes hiánya daczára is igen nagy valószínűséggel következtethetjük ismét, hogy e vidék egyenlő nemzetisége gondolkozása és érzelme folytán Papon is mindjárt a reformáció kezdetén megalakult a református egyház.

Kérdezősködéseimre többnyire soványan küldött adatok közül a papi egyház történetére vonatkozó conerét adatra 1634 évből találtam, melyben Bélteky András papi predicatornak van említve. Hogy hány volt előtte itt lelkész, nem tudhatom, csak azt állapíthatom meg ebből, hogy itt már akkor anyaegyház volt. Ezt bizonyítja az a lelet mely szerint Papon 1657-ben egyházmegyei közgyűlés tartatott, melynek törvényszéki tárgyalásán békitették ki Nagy Iona kallói lakost, ki török fogságba hurczolt férje: Kondor Miklós ellen indított válópert. *)

A XVIII. század végén azonban úgy tűnik fel Pap mint Jéke filiája, a mint egy 1768 márcz. 8-ról kelt, s a szabolcsi Tractus archivumából u. az év márcz. 22-én kiadott adománylevélből látszik, melyen Tömösváry György ingatlanokat ad a jékei egyháznak. E levélben Nyiredjházi András jékei predicator mellett Maklár István, mint „levita papiensis“ szerepel. Ugy látszik tehát, hogy Jéke és Pap nagyon össze voltak mint egy-

---

*) A kallói egyház története. 122. l.

házak forrva és hol egyik hol másik tartott lelkészt az eddig felsorolt váltakozásokban.

Iskolája eleitől fogva volt a papi egyháznak, hiszen épen a ref. egyházakban mindenütt sürgösen felállított iskolák, mint a világosság egyházának veteményes kertjei nyitottak a reformátiónak oly hamar teret Európa legműveltebb államaiban.

Iskoláról „iskola mesterről“ mindenütt találunk adataink közt említést, s a már többször idézett egyházmegyei — ex archivo — meritett forrásban is mindenütt ott van egyházaink, s így a papi egyház chártáján is a praedicátor díjlevele mellett a „mester“ díjlevele. Maklár István levita papiensis“ állása is ezt igazolja 1768-ból. Rendes „rectorról“ (Migléczi István Emeritus rector) 1800-ban van említés, ki ekkor halt meg, „die 20 juli 66 éves korában . . . „az papi refta eclesiának életében hozzá mutatott sok jó akaratjáért testálván egy rugott üsző borjúját.“

Mikor építettett Papon külön iskola és tanítói lakás először, — meddig teljesítette a lelkész maga a tanítói tisztet is, jegyzeteinkből nem tudhatni. Az 1811. évi számadásban vannak ilyen tételek: a mesterházra ajtót csináltattunk . . . ablakokat vettünk, 2 ajtót csináltattunk, s találunk említést vályog vetésről is, de hogy akkor épült-e az iskola, s tanítói lak, nem lehet tudni, mert ez évről van feljegyzés a parochia és istállója, (mely 1784-ben épült), renoválásáról is. Aunyi tény, hogy az iskolamesterekről 1811-től fogva találunk rendes feljegyzéseket egyházunk irataiban.

3. §. Építkezések.

A protestánsok a 300 éves üldözés és elnyomatás után a türelmes, nemes gondolkozású II József császár alatt lélegezhetnek fel végre szabadabban. 1781 évi Türelmi rendeletével, s rövid, de áldásos élete nemes intézkedéseivel ő engedte meg végre a protestánsoknak az istenisztelet tartását, templomok, parochiák, tornyok, iskolák építését, ő tiltotta meg a protestánsok erőszakos térítését, engedte meg az áttérést. Ő engedte meg, hogy vegyes házasságnál a protestáns anya leánya protestáns legyen, hogy a püspökök meglátogathassák egyházaikat, hogy zsinatot tarthassanak, hogy a protestánsok is vezethessenek hiteles anyakönyveket, a szerzet rendeket eltörölte, s a jobbágyok sorsán könnyített. Az ő humánus intézkedései óta foghatott tehát a papi egyház is nagyobb építkezéseihez, s az ő intézkedései alapján kezdte meg 1776-tól Simándi Kállay Gábor lelkész az anyakönyvvezetést s nagybecsű feljegyzéseit nagy figyelemmel az I Corinth. XIV. 40 versében megirt eme jelszavak alatt: „Omnia decenter et ordine fiant!” a mely feljegyzések vezettek engem az ő korabeli események megírásában.

II József hatása alatt építkezhetett tehát bátrabban egyházunk, szóljunk valamit azonban előbb régi templomunkról.

A régi templom.

Arról a régi templomunkról, mely a mostaninak helyén kisebb területen állott, nem sok positiv adatunk van. Mikor és kik építették, nem tudjuk. Annyi tény, hogy kőből volt, deszka padlással s falain primitiv festéssel emberi alakok fedeztettek fel a meszelés alatt a bontáskor. Cseh templomnak is nevezték, de hogy azok építették-e vagy csak elvették a catholicusoktól nem tudhatjuk, mert bár üldözték őket, mint Husz követőit a

catholicusok, de azért a csehek is festhettek képeket templomuk falára Hiszen Kállóban 1564 körül még az oltár meghagyatott a református templomban is.

Hogy catholicus templom volt az emberi alakokkal czifrázott régi templomunk, abból hihetjük, hogy a szomszédos K. Apáthiban a ref. templom 1816 évi renoválásakor — mely templom a rom. catholicusok kápolnája volt a reformáció előtt, Bilkey Lipcsey Anna az akkori L. Mihály főgondnok testvére nem rég beszélte el, hogy e templom falainak vakarása alkalmával kék és zöld ruhás női alakokat találtak a falakra festve, Apáthiban pedig a csehek tartózkodásáról senki sem tud ma már. Bár az apáthii templomra is hallottam a cseh elnevezést.

E vidéken egyébiránt több régi templomot neveznek cseh templomnak pl. Bákán, T. Pálczán, Nagy-Varsányban is, a mely körülmény a csehek itt járásáról akar bizonyítani, kik Zsigmond király alatt több ízben törtek be hazánkba, s tanaikat mindenfelé terjesztették, s a velök folytatott harczok és érintkezések foglalták el Zsigmond idejét egészen 1432-ig. *)

A csehek nyomait lehet látni valószínűleg a községnek a nép ajkán elvétve ma is hallható régies „Doma-Pap“ elnevezésében is, mert doma szláv szó, s otthont, házat jelent.

A templom már a XVIII. században meglehetősen régi lehetett mert javítgatásáról sok feljegyzést találunk. Igaz, hogy 1782 októberében tégláégető kemenczéket (Latereas Fornaces) építettek, melyekről valami nagyobb szabásu építkezésre lehetne következtetnünk, de ilyennek semmi nyoma nincs a nagyon hiányos gondnoki számadásokban, melyekből a lelkészek jegyzései nélkül semmit sem lehet kiokoskodni. Első számadás 1788-ból való, mikor Kovács Beni gondnok 5--6 sorban össze vonva 4 évről számolt be Simándi Kállay Gábornak, s egyházának.

E templomnál eszközölt javítások röviden a következők voltak: 1792-ben 5 uj székkal szaporították a székeket Ádám kvárdai asztalossal 8 Rfrtért. — Kovács Beni curátor egy koronát készíttetett a szószék felé 3 Rf- és egy véka buzáért. Ekkor készült a deszka menyezet is 64 Rhfrton továbbá, a templomajtó és ablakbélések. — — — „Annó 1797 sindelyeztette a papi refta Ekla ujonnan és egészben a templomot a tetejébe is uj or-

---

*) Lukács Ó. Nyiregyháza története.

mót csinálván ugyan azon feljebb kiirt (Adám) asztalossal 8 Rhrftért, két köből gabonáért és egy köből buzáért.

Nem mulaszthatom el, hogy a községben lakó br. Horváth család egyik ősenek: br. Horváth Antalnak megörökítésre méltó, egy mágnás nevének diszére való jószívü adományát a templom fedésnél mint az egyház történetének egy jól eső fénypontját ide ne jegyezsem mint Kállay lelkész szószerint feljegyezte: Elfogyván pedig az eklésia zszindelye itteni lakos méltóságos báró Horváth Antal ur Eő nagysága udvarából és engedelmeből hordott az eclésia zszindelyt a mennyi elég volt a Templomra, Ment a zszindely 5 ezer és 4 százra a melyet az udvarból hoztak. Elvégezvén a templom zszindelyezését bementem én akkori predicator S. Kállay Gábor curator Kováts Benedekkel pénzt is vivén magunkkal, hogy Eő Nagyságát a mit kíván az zszindelyért kifizessük, de ő Nagysága azt mondta: „ Én semmit nem kívánok érette, vigyék vissza azt a pénzt, másszor is a mivel szolgálhatok, szívesen teszem az Eklésiának.“ Mi is megköszömvén az ő Nagysága kegyességét, és szivességét, eljöttünk, nemcsak, ha nem venerabilis Traktusunknak Seniora: Tiszt. Tud. Berhiday Mihály ur, Tiszt. Tud. Szegő György urral új év után visitátióra eclesiánkba bejövén, és megértvén ezen dolgot, másnap reggel bementek eő Nagyságához velem együtt, ezen kegyességet határozatosan megköszönték, jelen lévén akkor ő Nagyságánál méltóságos Besseney Major ur is. És az eklésia is akkor nyáron ezen kegyességét ő nagyságának egy napi aratással kívánta meghálálni, minden református háztól egy- egy arató menvén.

Ez a jegyzet fényt vet ugy az adományozó nemes báróra, mint az ő környezetére is, s csak is ilyen nemes érzésü mágnás lehetett az, a kinek egy Besseney volt társalgója. (Valószínű, hogy B. Sándor őrnagy volt, ki a bajor-orosz-török háborukban való részvétele után szabolcsi birtokaira vonulva ez időtájban Irodalommal foglalkozott.

1811-ben a templom és toronyteteje foltozva lett. E templom palánkkal volt körül kerítve, melynek zszindelylyel fedett kapuja volt. (1816 gondnoki számadás).

E templom 1829-ben bontatott le.

A régi torony.

Az 1782 év elég jelentékeny egyházunk történetében. Az 1734 évi bodrogkereszturi or. gyűlés megengedvén a gondnokok választását, ennek alapján választották Papon a legelső gondnokot: Kovács Benedeket a Kovács Pál fiát jul. 28-án délben. Ő viselte aztán ezt a szép tisztséget 28 évig. Szükség is volt rá. II. József császár megengedte végre a torony s harang használatát most már tehát a papiak is torony építéshez foghattak.

A torony fából készült. Őserdők vették körül mindenütt a községet, mint a többit a nyírségen. Fából szegény léttére is könnyebben építhette az egyház, könnyebben kaphattak fa anyagot a szomszédos községektől és uraságoktól is. Fel is sorolom itt megmaradt jegyzetünkől kegyes adakozóinkat. „Ezen fennálló tornyot csak egyedül a papi reformata eclésia tulajdon maga, és nem koldult, hanem saját pénzén építtette. Felsőges II. József római császárnak, s magyar királynak kegyes engedelmeből, kit is az Isten éltesen sok számos esztendőig országának böles igazgatására!” — „a fáját pedig a toronynak ezek adták: A szalókai ev. ref. egyház, Tekintetes ns. nts. Bárczay Lászlóné asszony, a pálezai ligetről. Tek. nagylányai Lónyay János ur a mándoki ligetről. Tek. Lövey Gergely ur az endesi erdőről, s a benki ref. egyház a maga erdejéből. Haza az egyház hivei hordták a fákat az oroszok és pápisták segítsége nélkül, itthon a mesterek utmutatásai mellett magok faragták s állították fel. Került az építés „brevissimo cálculo“ a munkájokon és a mesterek kosztján kívül 120 Rhfrtba. Szegények nagyon is indokoltnak tapasztalhatták az óvintézkedéseket az I. Lipót szellemű királyok alatti üldöztetések óta s nagyon kellett a kathólikusoktól félteni mindenüket, azért látszik itt is s más építkezések feljegyzésénél is ilyen forma kifejezés: a magok segítségével, s nem is koldult pénzen építtették s így sem a római,- sem a görög,- katholicusoknak semmi joguk nincs hozzá“ — és szinte derűtséget kelt e toronyra vonatkozó jegyzet végén a következő, azon korhoz és környezethez illő biztosító záradék: „Azért is valaki ez helyiségben letett Istennek házat s az azokhoz tartozókat háborgatni és jussában meggátolni, s helyéből kimozdítani akarná, legyen átkozott, és szakadjon meg bele!“ Mennyit szelidített azóta a Krisztus evangyeliума, s az ebből származó műveltség az

embereken! Ma valláskülömbőség nélkül minden művelt fenkölt szellemü ember pártfogónk, s ma két római katolikus nő Ilosvayné Molnár Janka, és Czérna Balázsne Jenes Mária versenyeznek a meglepetésekben a legadakozóbb reformátusokkal.

Az új tornyot egy fél év múlva már veszedelem sulytotta e feljegyzés szerint: „Anno 1782 felállítván a tornyot az Ecclesia, félesztendőre a vitorláját és gombját a nagy szélvész levetette a parochialis kertbe levő istállóhoz és majd másfél esztendőre tették fel Papsák András és Fazekas Mihály Isten dicsőségéhez való buzgóságoktól indittatva egy pénz nélkül Annó 1784 ápr. 10 husvét szombatján“. A torony építése 1785 jun. 18-án fejeztett be „jun. 18-án Petriből ide származott Molnár János nevű betsülletes ember Isten dicsőségéhez való buzgóságától indittatván adott ebbe a toronyba egy R. frtot melylyel pótolta az Eklésia a Papsák András hat Rhfrtját, a melyért is a toronynak négy oldalát tisztességesen és becsületesen bezsindelyezte és bedeszka, mivel a mester ember a ki felvállalta, félbe hagyta. Ekkor volt Papsák András egyházi — — — kiket az isten áldjon meg!“

1816-ban új tetőt tettek e toronyra valószínűleg az a villám sújtotta le tetejét, melyet Keresztury Dániel lelkész így említ fel a halotti anyakönyvben: „1816 Die 28- a juli, Oláh Pál és Szabó Mária leánya, — Kólyi Pál és Oláh Sára leánya és Oláh Borbála 12-ik esztendőbe járt Leánykák meghalálózván a száraz menykötés által a papi torony alatt, temetettek két praedicatorialival a helybeli és a jékei praedicatorok által, Keresztury Dániel és Molnár Ferencz által.

E torony tetőzése 1818-ban fejeztetett be s 1820-ban még egyszeri foltozás után lejárt a szerepét s 1829-34-ben lebontatott a templommal együtt.

A templomtól külön a mostani toronytól egy pár lépésnyire féljebb állott.

Abban az időben csak külön, és egyszerű tornyokat építettek máshol is a reformátusok, mert soha sem tudták mikor veszik el tőlök a catholicusok, a mi bizony sokszor megesett az előbbi időkben.

A régi paróchia.

Ebben az időtájban ismét tarthatatlanná vált a sok rosz ecclesiái épület közt a parochia is. Ez egy 1814 évi gondnoki számadásból láthatóan pacsit falból, pacsit kéménnyel volt épülve nádfedéllel. 1785-ben huztak elibe palánkkerítést. 1814-ben ujtották ki udvarán a 3 év óta, büzhödten gém nélkül heverő kutját új felszereléssel. Általában egyházunk háztartásában minden éven óriási összeget emésztettek fel a reperatiók és a „fáradtságunk megenyhítése“ A rusticus hegemonia által máról holnapra készelt épületek folytonos roskadozásaikkal temérdek nád, pálinka, cigánymunka árába kerültek és ezek az alatt járó tervek, azok az egyház pálinkáin való élősködések merítették úgy be a szegény egyházat adóságaiba vagy legalább akadályozták meg haladásában. Intelligens calvinista elemünk nem volt, ha volt, nem érvényesíthette magát, elzárkóztak tőle, vagy talán ők tőlünk s a papi úriemberek egyházi adózásával nálunk a 48 előtti kor van ma is és azt tartják: „Domini terestres nihil pendunt praeter liberam stólam!“ Nem tudom hol van a hiba, csak annyit tudok, hogy nemes céljaiban maga áll a lelkész és tanító egymagára hagyva s külső belső építéseinknél csak a conservatív presbiterium „támogat“ autonom jogainál fogva. Legtöbb lelkész társam érzelmét mondom el ama panaszomban, hogy sok keserves küzdelem vihara gázol át lelkünkön míg lerabolja némelyikünk lelkéről társadalmi és más aetheticai érzéseink himporát, melylyel oly szép ideákkal indultunk ki a durva életbe az iskolából.

*Harangok *)*

Mikor szólalt meg Papon először a reformátusok harangja nem tudhatjuk. 1777 nyarán már hasadt harangról találunk említést. Ekkor újra öntette az egyház, a mely tényről írott „Memorialét“ egyrésről, hogy magyar nyelven is megörökíttessék, másrésről mert az akkori egyháztagok neveiért is becses, lefordítva ide iktatom:

„Napló arról, hogy a papi református egyház mikor javította ki harangját. 1777 június 12-én. A papi ref egyház meghasadt harangját újra öntötte Fogarassy Lőrincz és Lázár György

*) Az első harangot Paulinus érsek csináltatta Nola (Campania sikságán Olaszországban) város székesegyháza tornyába, 394 év jul. 13-án. Egyházi czélokra Sábiniánus pápa rendelte el 604 évben. Legnagyobb harang hazánkban a Basilica harangja: 77 és fél mmázsa.

B. Szolnok megye Retteg községi illetőségű harangöntőkkel, kikkel is a fentnevezett egyház fáradsággal és munkával nem koldult, hanem saját pénzén öntette 90 bankó frtért. Nem járultak tehát hozzá sem a római-, sem görög katolicusok, s a mi harangunkhoz semmi joguk sincs a mint az alább adományozók lajstromából — a kik tetszésük szerint adakoztak — adományuk kitetszik. És pedig:

Simándi Kállai Gábor az ur szavainak szolgája	1 Rfrt	Kováts Ferencz	2 Rfrt
Kováts Pál	— 4 „	Fazekas István	3 márvás
Kováts Mihály	— 4 „	Oláh Gergely	— 2 Rfrt
Kántor István	— 1 „	Kováts Mihály	— 1 „
Oláh János	— 2 „	Czérna János	— 1 „
Kólyi János	— 2 „	Kováts Ferencz	— 2 márvás
Kántor Gergely	— 2 „	Oláh István	— 2 „
Czérna Mihály	— 2 „	Tuba Márton	— 1 „
Oláh Bálint	— 5 „	Béldiné	— 1 „
Fazekas János	— 2 „	Paptsák György	— 2 huszas
Kántor György	— 1 „	Kólyiné	— 1 márvás
Oláh Pál	— 4 „	Farkas György	— 2 „
Kováts István	— 2 „	Filep István	— 2 huszas
Kováts György	— 1 „	Varga István	— 5 poltura
Kováts József	— 3 „	Körösiné	— 2 „
		Bordás András	— 8 „

Ezen felül 30 frt készpénze volt az egyháznak és így az adotakkal összegyűlt 90 bankó frtra. *)

„Minthogy az ez előtt való meghasadott harangjával is a papi ref. eklésia régtől fogva bevett szokása szerint gör. és róm. katolicusnak halottja lévén 8 polturáért harangoztatott a maga tulajdon harangjával, melyen is semmiféle irás és semmiféle figura vagy jegy nem volt, mostan pedig megönttetvén harangját saját költségével, ujonnan megerősítette régi szokását, az egész eclesia azt végezte, hogy amint eddig, úgy harangozzanak a más

*) 2 1/2 bankó vagy váltó (tractilis) forint volt egy ezüst vagy pengő forintban. Egy pengő forintban volt 150 váltó krajczár. Egy pengő forintban volt továbbá 60 ezüst krajczár, vagy 3 ezüst huszas, mely Mária Teréziáról máriásnak is neveztetett. Egy huszas értéke ma = 66 fillér. Az új forintban 105 ezüst kr. volt. A régi ezüst poltura értéke volt 1 1/2 ezüst garas, egy garas = 3 kr. A réz poltura ma 3 fillérnek felel meg. Régen míg hazánkban sok mocsár volt, olyan srapora volt a malacz, hogy az olesó időkben polturán is meglehetett venni. Innen a „pótrás (polturás) malacz“. Egy bankó frt, = 80 fillér ma.

vallásuaknak azaz 8 polturáért Annó 1777 die 13 juni. A harangon pedig ilyen irás vagyon: „A papi reformata szent eclésia öntette Isten dicsőségére. A 8 polturának fele a praedicatoré, fele az eclesia ládájába megy.“

2 Harang 1806 óta van. Ebből az évből ilyen jegyzetünk van: „Az másik nagyobbik harang öntetett 1806. esztendőben, az harangon ilyen irás vagyon körül: Az Papi Ref. Ekla öntette Isten dicsőségére 1806-ik esztendőben Kováts Benedek curátor-ságában.“ Ezzel Oláh Miklós 50 éves embernek harangoztak okt. 21-én legelőszőr.

Az 1772 évi harangból 1818-ban újra öntettek egyet 351 frton. Az 1806 évből pedig 1839-ben öntetett az Egyház Fülesden 600 frtért. Ez a nagyobbik harang ma is megvan ilyen körirattal: „A papi reformata eclésia közös költségén újra öntetett ns. László Sándor által szep. 10. 1839 Nro 201.“

Az 1818-ban újra öntött 281 fontos harangnak érdekes története beleszővődik édes hazánk 1848/49 évi történetébe. Együtt szenvedte s élte át a forradalom hányattatásait s győzelmi örömet. Ugy hazánk mint harangunk történetének e szakasza becses nekünk még borzalmaival is, hadd legyen hát a róla írott feljegyzés itt is megörökítve:

„A lefolyt 1848/49-iki gyászos emléküforradalom napjaiban, midőn a magyar hadsereg az osztrák haderőt megtörte fegyver hiánya miatt minden fegyvernemüre használható vas szerszámok beszedettek, később a hadjárat vége felé a magyar kormány parancsolatából a harangok is beadatni rendeltettek. A papi hely. hitv. egyház (egyik) harangja is elvitetett és mint a többi az aradi várba szállíttatott. Majd az 1849. évi tavasz utólján miután már az osztrák hadsereg egészben legyőzetett a fegyvertelen és gyakorlatlan magyaroktól, az osztrák a muszkához szaladt segílyt kérni, s a hirtelen benyomult orosz sereg csaknem az egész magyar hazát elborítván, a magyarok fővezére az orosz és osztrák fővezérektől megvesztegettetvén, a hadakozás csak gyéren, s nem oly tiszta felhevült indulattal s honfui szeretettel folyt mint az előtt, s a katonaság kiknek keblük a harczágytól égett, a cselteszrevezén, lankadatlan bátorsággal harcolt a clossális erővel, de végre a fővezér által odavezettettek, hogy menekülést nem találván mindnyájan lefegyvereztettek (Világos vár 1849 aug. 13). Ekkor a trónt I. Ferencz József foglalta el s mint király több rendbeli parancsolatai közt kegyelmes volt mindazon harangokat,

melyek a forradalom idejében elvitettek ingyen visszaadni. Hozzánk is eljutván ezen kegyes rendelet, minden utat, módot elköveltünk, hogy harangunk hollétét kipuhatholjuk. Sok rendbeli fáradozásunk, költekezésünk után valahára választ nyerheténk az aradi várparancsnokságtól, a harangok felügyelőjétől, hogy harangunk épen ott van. Tüstént igyekeztünk hazaszállításán mert csak február utolsó napjáig volt kitűzve a kiadás ideje. Ekkor tehát az egyház tagjai közmegegyezéssel megfogadták szekeresnek öreg Kovács Gy. András fiát Andrást Aradig 30 frtokért De még ez magában nem lévén elégséges, szükséges volt, egy pár egyháztagot vinni, kik erélyes fellépés, közbejárás által sikert érhesenek el. E célra legjobbnak láttuk egyházunk jólétét és boldogságát szívesen munkáló ifju lelkészét Tiszt. Puskás István urat felkérni, hogy e nagyfontosságu, s nagyon terhes utazást elfogadni szíves legyen. Az ifju lelkész meg-meg ujult felkéréseink után a megbízást elfogadá s az algondnokkal: Kólyi Istvánnal 1852 év január 30-án Kovács András szekeren elindultak. Majd 19 napi terhes utazás, erélyes feláldozás mellett a harangot kinyervén, szent célukat siker koronázván, hazaértek. 1852 év. febr. 27-én volt az a nap, melyen lelkészünk a harangot hazahozta. Nem volt szív, mely érzéstelenül maradt volna a hazahozott harang legelső megkondulására. Az egész egyház örömmre indulva hálálva igyekeztek megköszönni (Istennek,) s az önfeláldozó lelkésznek jóságát, kit életfogytig való lelkészüknek kértek fel az egyház tagjai „s még egy munkát is ígértek neki“. Ennek a harangnak a visszaszerzése a számadásokból összeadva 312 frt 35 krba s a fuvaros Kovács Gy. András életébe került, ki a várparancsnok ijesztésére, hogy 24 órán tul nem adja ki a harangot, megijedve egymaga vonszolta ki a harangot a várból, megszakadt, s itthon nemsokára 1852 máj. 21-én meghalt. Egyházáért halt meg dicső az emléke.

Ezt a sok viszontagságban becsessé vált harangot Geőczy László Sándor 1853-ban egy visszautasított munkája után négy mázsássá öntötte 1200 frtért fontonként 3 o. é. frtért. Körirata ez: „Öntötte László Sándor Kis Gejőcz, 1853, nró 451.“

Ez uj harang a lovak által elragadt Horváth János báró ur szerencsétlen halálát sirta el először.

E két harang hívogat ma minket elsiratni halottainkat, megkeresni menyei javunkat.

REFORMÁTUS PAROCIA, TANÍTÓ LAK ÉS ISKOLA.

A mai paróchia és iskola.

Térjünk át e fejezetben a XIX. században történt építkezésekre. Elmondhatjuk, hogy új korszakot alkotnak egyházunk történetében. Két évtized keretében új paróchia és új templom épült. Hogy nézhetett ki a régi paróchia, némi fogalmatalkothatunk magunknak, ha a mostanit megnézzük, mely ma is egyszerűbb, mint egy közönséges rendes gazda lakása. Szép és jó magyaros falvak, melyeknek a templom és paróchia képezik legékesebb díszét, — mikor jön el a ti országotok?! — — —

Ez „Az új parochiális ház, épült 1821-ben Tiszt Keresztury Dániel Praedicátorságában, Kovács István és Oláh Mihály kurátorságokban, Báró Horváth János Ő Méltósága felvigyázása intézeti szerint. Pénzbeli költség ment reá a papi Eclésia cassájából nyolczszáz nró 800 frt.

A paróchia udvarából valószínűleg még az egyház megalakulása körül, vagy az iskolák létesítésére szabadabb jogkört adó 1790/1 évi or. gyűlési határozatok után mindjárt kimérhették az iskola telkét, mert ilyenről a jegyzések korszakában semmi említést nem találunk. Eredetileg 300 □ öl volt az iskola telkének területe; később a tanítók terjesztették ezt, már az 1900-ik évben készült térképen 375. □ ölnek van feltüntetve, mert a mostani tanítói lakás és iskola építésénél 2-3 öllel is beljebb tették a nevezett épületeket hátrafelé szélesülő irányban a lelkészlak udvarára, az építésnél jelen volt egyháztagok nyilatkozata szerint, úgy, hogy ma már az iskola telke 400 ölnél is több, a mi a most megindított államosítandó iskola építésnél meglehetősen zavarokat és csonkulást fog okozni egyházunknak.

Hogy iskola és tanítói lakás mikor épült, azt mondhatjuk: igen sokszor. Elég alkalmuk volt az építés gondjaiban foglalkozó presbytereknek a „fáradtságuk megenyhítésére“! Majd annyiba került az „enyhítés“ mint az építés! Talán ép azért lettek az épületek is olyan „enyhék“, hogy az iskolai épületek építéséről rövid 45 évről ilyen forma beszámolást adhatok: 1843-ban tanítói lak épült, 1871-ben Istálló utánna, melyet 1876-ban iskolának alakították át s az öl hátrább esett, 1880-ban újra az ólat építették elibe az iskolának. 1888-ban 400 frt. kölcsönnel s hitelben hozott faanyaggal építették a mai tanítói lakást. 1890-ben pedig a már bedőlt ólat iskolává építették s az öl a régi iskola helyére került, És ez a temérdek építkezés 45 év alatt, csak

egy helyen történt, s most csodálkozzanak az ártatlan utódok, mért kell nekik annyi adósság alatt nyögni elődeiknek „fövényre épültház“ módjára tervezett építéseik gondatlanságáért! (Mát. VII; 27)

A paróchiát 1874-ben padlózták ki legelőbb az iskolát 1876-ban, az egyházi épületeket 1843-ban biztosították tűz ellen legelőször, a lelkészlakon 1886-ban építették a mai istálót. A parochia mai belső beosztását 1901-ben nyerte a mikor a kémény alatti füstös üredéket a háta megett levő kis földes szobával konyhává, a régi nagy konyhát pedig hátulsó szobává alakította lelkész, ki a mostani kocsiszint és sertés ólat is építtette egyh. kerülettől kért segélylyel.

A mai iskolánk újra omladozik. Uj építésre kényszerítsük e szegény hiveinket mikor a hur feszült vagy az államnak adjuk át megfejelés végett? „Jöjjön a minék jönni kell“ de így már nem lehet tovább.

A mai templom.

Mindennek csak a kezdete nehéz. A paróchia építésén átesvén az egyház hivei, most már roskadozó templomukra nézve az az édes sohaitásuk volt: Csak az Isten minket egy szép és jó templom építésére megsegítne még! És a buzgó készülődés megkezdődött.

A szegény, de szentcélu igyekezet hatással volt a szomszédos egyházakra és jó szívü földes urakra is. Kiki elküldte szives áldozatát a templom építéshez a következő kimutatás szerint:

„Annó 1821. Templom szükségére adakozók neve: 1) Tzérna Péter és felesége Dobos Borbála Isten dicsőségére vettek a kathedrara egy zöld hernász szőnyeget, az ára 17 frt. Oláh Mihály kurátor 2 frt 30 kr. Tek. Lövey György ur 4 tölgyfa gerendát. T. Petry Sándorné (Petri) 3 t. gerenda. T. Szegedy Aural ur 1 darab tölgy gerenda. T. Uray ur (Petri) 1 darab tölgy gerenda. T. Balla ur hitvesse (Petri) 2 t. gerenda. Oláh Péterné Kovács Erzsébet 2 frt. Özv. Kántor Andrásné 10 frt. (Férje 1793, 1796, 1799-ben pénzbeli adományt többször adott). Özv. Tzérna Mártonné 1 frt 20 kr. Somogyi István 2 frt. Özv Kántor Andrásné 50 frt. Öreg Oláh Mihál 1frt 06 kr. Tek. Czikó Mihály ur 37 frt 30 kr. Mélt. Báró Horváth Janos ur 50 frt. Mészáros Mihály 5 frt Kántor Sámuelné Danyik Erzsébet 1 frt. Oláh M Péterné Tolcsvai Zsuzsánna 1 frt. Özv. Kántor Mihályné 30 kr. Varga Istvánné Veres Sára 1 frt Kovács Györgyné 1 frt. Pap András (óhitü) 5 frt

Ns. nts Batta Mihály ur és benki lakos Bódi István ur adtak együtt egy hét öles örfát a toronyra.

Nagyobbrészt naturalékban adakozott egyik egyház vagy személy a másiknak. Pap is. „Annó 1803. Elvégezvén a Kisvárdai Refta Eklésia ezen mostani uj kőtemploma építését, felszenteltette 4-ta x-bris akkori venerábilis Tractus Séniora T. T. Berhiday Keresztes Mihály ur által. Akkor is a papi ref. Eklésia három véka tiszta buzával, s ételnek valóval megsegítette, melyet meg is örölt itt Papon akkori nagy bíró Kovács Márton és be is vitte a maga szekeren Kisvárdába a Curátor ns Tardy István ur kezébe.“

1824-ben rakták össze az első összeget a hivek a templom építéséhez. Hányszor kellett még összerakni!

1826 márcz. 5-én kötötték meg a templomépítésre a szerződést Kubósek Mátyással 650 frt munkadíjjal 10 öl hosszú, 5 öl széles belvilágu nagyságban falkarzattal, bolthajtással (s csak ugy marginális jegyzetben oda szurt) „Tornyostul együtt“

Az egész szerződés mindössze 5-6 sorból áll. Becsületes embernek a szava is szerződés. S mennyire megfelelték kötelességüknek! Szépnek nevezett jó templomunk fényes bizonyága!

Na de mégis, volt egy biztosíték; melyet a nagylelkű br. Horváth János ur nyujtott e szerződés alatt levő záradéka szerint: „Előttem az Eclésiánál levő rajzolat szerint, hogy a fent irt kőműves mester a Templom és Torony felépítését, hogy felvállalta legyen, bizonyítom. Pap 5-a martius 826 br. Horváth János.“

Nagy szerencséje volt akkor az egyháznak, hogy az áldott és boldog emlékü Horváth János báróban adott az isten egy fennkölt szellemü vezető erőt, ki a jövő századokra alapvető tervével, szives ellenőrzésével buzdítója, segítője volt annak az egyháznak, melyhez nem is tartozott, de melynek más ilyen vezérlő szelleme ugy látszik nem vala máskor, kinek gondja volt arra, is hogy impozáns kastélya mellett, hozzáillő templom aestheticus ünnepélyességben emelkedjék ki a község egyszerű házaínak hétköznapisága felett.

Mikor pedig látta a költséges építkezésnél a szegény egyház kinos zavarát; az 1821 évi 50 frt adományát 1827-ben még 100 frttal pótolta. Nyerünk e még valaha ilyen Maecenást?! —

E templom építésének története szépen jellemző világot vet a papi református nép lelkére. Megmutatta, hogy minden tehetőségével áldozni kész egy magas szent eszméért ha jó vezére van.

Jézus szavai szerint: Leülvén megszámolta az ő költségét ha vagyon-e annak elvégzésére való költsége? (Luk. XIV; 28.) Háromszor is megadóztatta magát a meg-megújuló szükségekben s csak a mikor végkép kimerülve látta, hogy ennyi áldozat is kevés a messze jövő számára is tervezett, s még többköltséget kívánó építéshez, akkor adta fel a nép az őt jellemző calvinista büszkeségét s 1827-ben elküldték Tóth Andrást és Baksi Istvánt a vidékre segedelem gyűjtés czéljából.

Óriási hátrányuk volt, hogy helyben nem kaptak sem anyagot, sem mesterembereket. Mészért Ladmocra, zsindelyért, Beregújfaluba, deszkáért Kerecsenybe, épületfákért Mármaros-Szigetre, mesteremberekért Kisvárdába kellett járniok. Téglát is többször égettek míg elég volt. Balogh András 1826-ban, 1830-ban, Matyi András 1832-ben, 1834-ben négy ízben égettek összesen 200,000 téglát. (Jegyzeteink szerint téglát és zsindelyt 1000-enként 32 garason és élelmiszeren szereztek.)

Az építés alatt 1829-1834-ig az Oláh Beni csürében tartott istentisztelet, a templom nyugoti szomszédjában.

Végre a sok küzdelem igyekezet imádság és áldozatok után megsegítette az Isten őket, s 1834-ben végre örömmel tekinthettek fel az új Sion magas boltozataira. Egy kissé megzavarta ugyan örömeiket az 1834. okt. 15-iki földrengés, de már 1835-ben a torony fala is kész volt s 1836-ban már a közadakozással szerzett torony gombja is feltétegett.

1834-ben kövezték ki a templom földjét bazalt kővel; székeit befestették. Kántor Sámuelné pedig egy csinos koronát készítettett a szöszék fölé. Most ismét nyert az egyház nemes lelkű szomszédos földesurakat, kik kegyes adományaikkal megsokszorozták a papiak édeszent örömét: — — — „1834 nov. 9 én id. Erős György ur midőn új templomunkba a korona feltétegett egy gönczi hordó bort,“ — — — „1834 decz. 28-án Méltóságos Gr. Forgáts Miklós ur tiz szál fát,“ — — — a templom szenteléskor 1838 ugyancsak ő fát“ — — — „s ugyanekkor ifju Erős György ur 100 iteze bort adni méltóztattak, miket is a késő maradék háládatos emlékezetére e sorokban kívánunk átadni, s ily jöltevőknek becses életüket, hogy az Ég ura tartsa meg hosszú időkig, mindnyájan óhajtjuk!“

Ép ilyen áldott emléket szerzett nálunk az akkori jószivü báró ur nemes lelkü neje Thomondi Gr. O'Brien Euphemia ki az urasztalára egy szőlővesszővel, s gerezdekkel koszoruzott díszes

REFORMÁTUS TEMPLOM.

üvegkelyhet adott 1836-ik évben, mely 1846-ik évben tört el.

A hosszú, terhes küzdelmek verejtékein 1838-ban ragyogott fel legfényesebben az édes jutalom a jól eső nyugalom szivárványa a mikor megtarthatták a templom szentelést. 1838 deczemb. 2-án a templom felszentelése ünnepnapján szolgálatot végeztek: Nagytiszteletű Fazekas György esperes ur (kállói lelkész) A templomban belől praediciót tartott, mindenektől dicsértet Idős. Keresztury János assessor ur vajai praedicator, Agendát mondott Tiszt. Császár Imre ur apagyí predicator. Keresztelt Kisvárdába és Bákára való gyermekeket Tiszt. Farkas Dániel ur eöri predicator. Kivül mondott igen szivreható tanítást, Tiszt. Almási Isván ur mándoki praedicator (az A. Samu mándoki esperes lelkész fia.) Tiszt. Nagy Sándor assessor ur az éneklő kart igazgatta. Elöljárók voltak: Kólyi Pál fő-, Kovács József algondnok, Kovács b. István, Czérna Mihály, Kovács Péter, Kántor István. Fazekas Mihály főbíró, Szücs János, Kovács Miklós egyházi, Oláh Benedek, Molnár Ferencz, Öreg Oláh Mihály, Mészáros Mihály, Czérna Péter, Oláh Péter, ifj. Kovács b. Mihály, ifj. Kántor Mihály, Sinka Gábor praedicator idejében.

A fentebb felsorolt jószívü támogatások és csüggedetlen áldozatok daczára az egyház 81 családja mindössze 530 lélekkel pénzügyileg mégis nagyon kimerülvén, azon kellemetlen helyzetbe jutott már 1841-ben, hogy újra adóketéshez kellett nyulnia, most már a templom férfi székeit adóztatta meg tetemes összeggel s a folyton meg-megújuló szükségék miatt egyházunk ezen szégyenfoltját még sokszor meg kellett ujtania az előljárásnak, mint 1893 -ban 1128,—1895-ben 695 frtal. Sőt az összeroskadással fenyegető, a multból felgyült adósság terhünk most is e darázs-fészekbe kerget minket s ha nem akarjuk, hogy gyermekeinket tegyük koldussá, ez évben kell kifizetnünk ismét 1600 korona adóságunkat.

Ez kerget minket abba bünbe, hogy mint az anya szeretett gyermekét, mi is eladjuk iskolánkat, ha szivünk vérzik is belé, tartsa már más, mi már képtelenek vagyunk.

És most fejezzük be e cikket a templom és torony következő apróságaival: A templom és torony zszindelylyel voltak fedve. 1842, 1858. 1872 években zszindelyezték, 1875-ben megrepedt falait megankereztek, bevakolták, 1893-ban ismét reperálták, ekkor a székeket és a koronát is befestették s végre 1895-ben pléhtetővel látták el, melyet 1899-ben újra festettek.

A torony teteje 1868-ig tartott. Ekkor Anarcson Czóbel Imrének teljesített szántás árából közösen szereztek a hivek 1000 frtot, melyből bádog tetővel s uj gombbal látták el a tornyot.

Itt ismét felcsillan a nehéz küzdelmek borulatai közt egy áldó fénysugár: Br. Horváth Gedeon jó lelkében, ki a bádogozást néző Szitha József lelkészhez lépett, s e rövid párbeszéddel szerzett magának előttünk feljegyzésre méltó érdemet:

„Mit csinálnak Tisztelendő ur?!“

Tornyunkat bádogoztatjuk Méltóságos Uram! „Hát nekem nem is szólnak? hisz én is e községben lakom!“ — s elővéve egy 50 frtost, így végezte szép párbeszédét: „Édes büszkeségem, hogy én is segíthetek e csekély összeggel szép munkájokban!“ s tovább nézegette a toronyfedést. Említett báró ur adakozásáról 1872-ből is van feljegyzésünk, mikor ismét 20 frtot adott egyházunknak. Erdei Péter a toronyfedésre szintén 50 frtot adott.

Az 1868-ban elkészült toronytető ma is megállja helyét, mert az 1902. aug. 9-iki óriási szélvihar is csak kissé ferdíthette el régi állásából, amint a felső párkányszaton képünkön is látszik.

4. §. A belhivatalnokok javadalmazása és az egyház jövedelmei.

Mikor még az állam fel tudta fogni a papság működésének értékét, javadalmazására az ország vagyonának $\frac{1}{6}$ -od részét adta a kath. egyháznak, s ma már, a minden czélra megsokasodott szükségben, ámbár édes hazánk szabadságának megmentéséért, tiszta tudományunk terjesztéséért, s legnemesebb vallásunk elvitázhatatlan lelkihasznaiért vívott küzdelmeinkre, hozott áldozatainkra, kifejtett tevékenységeinkre hivatkozva, mi protestánsok büszkén mérhetjük érdemeinket minden tekintetben a más ker. felekezetekéhez; mégis tünnünk kell a méltánytalan háttérbe szorítást egyházaink támogatásában, lelkészeink fizetésében, s bizony csak nemes szívü hiveink fizetésére lévén utalva, óriási különbség van a kath. és a prot. lelkészek fizetése közt.

Az òkorban az egyházak jövedelme a hivek önkéntes adományából (oblátio) telt ki, s a XI-ik században jött be az egyházi adózás, természetesen először csak a jobbágyok terhére.

Legrégibb meglevő chártánk S. Kállay Gábor latin feljegyzésében 1777-ből való, melyet ő mint már előbb is szokásban levőt — a mint letudtam fordítani — ekkép jegyzett fel:

„1. Olyan egyháztag, a kinek marhája van két kereszt gabonát és két kereszt buzát ad. (duas cruces siliginis)

2. Kiki egy szekér szénát ad.

3. Páronként (családonként) két szekér fát.

4. Kiki v. mindenki egy tyukot a konyhára.

5. „ „ két polturát

6. „ „ egy köből (coretum) buzát

7. „ „ egy köből árpát

8. „ „ egy kenyeret

9. (A lelkész földjéből) két köblös parochiális földet felszántani, megrágyázni, bevetni, learatni, s beszállítani tartoznak, magot a lelkész ad.

10. Tengeri alá is tetszés szerint szántanak, valamint a paróchia kertjét is leszántják. A lányok pedig a nyári oktatásért egyenként délig mind tartoznak tengerit kapálni (*Fagopyra fodere*). A 2-ik kapálásra ismét régi szokás szerint tartoznak kimenni.

11. A kinek marhája nincs, és nem szánt, vet, mégis tartozik, ha sarlójával, vagy aratással keresi is: két köből (szemes) rozst fizetni, vagy ha a Praedicator valamit elenged benne, az köszönet.

12. Feleséges szolga két véka rozst fizet. Özvegy asszony 5 sing vászont. Czigány 3 máriást, vagy annyit érő vasmunkát, vagy pedig a mit lehet rajta venni.

Ezenkívül esketésért, keresztelésért, temetésért annak rende szerint a stóla megvan.

Gyarló fizetéseinken 1809-ben és 1815-ben a stóla felemelésével akart némileg segíteni az Egyh.-Kerület.

Hogy mily csekélység lehetett a stóla, akkor alkothatunk fogalmat magunknak, ha a superintendentia által az 1808 évi drágaság miatt felemelt mennyiségét látjuk jegyzetünkben: „Praedicatiós halott-temetés 2 Rhfrt, énekszós egy máriás. Keresztelés egy máriás. A 7 poltura fizetés 10 poltura, a fél szekér széna ára 5 Rhfrtra emeltetett, mivel mindennek 2 — sőt 3 szoroson is felment az ára, ez pedig addig fog tartani, míg ez a drágaság lesz.* Persze ezt a drágaságot a francia forradalom még annyira fokozta, hogy 1811 aug. 11-ikén mindennek értéke 5-szörösön emelkedett, Ezt a devalvatiót az 1813 évi pesti árviz, az 1815 évi általános inség annyira felemelte, hogy 1816-ban egy köből gabona ára 50—60 frtra sőt 1817 tavaszán aratás előtt 80 frtra is felemelkedett.

A Stólat csak 1843-ban szállította le a Superintendentia az 1709 évi censusra.

A *lelkési szolgálatok díjazását* ma is fennálló érvényességében az 1859 évi egyházkerületi gyűlés állapította meg a következőleg:

1.) Keresztelés templomban vagy paróchián 50 kr. magánháznál két frt.

2.) Esketés canonicus napon a templomban vagy paróchián dél előtt 2 frt, délután 3 frt, nem canoni napon és háznál 4 frt.

3.) Temetés. Gyászbeszéd templomban 2 frt, háznál 4 frt. Ima háznál vagy templomban 1 frt, a temetőben 2 frt. Háznál és temetőben mondandó imáért 3 frt. A hol a stóla magasabb volt ott meghagyatott.

A hol kereszteleésnél, esketésnél és temetésnél elmellőzik a lelkészt vagy tanítót, ott kétannyi fizetendő.

4.) Anyakönyvi kivonat egyenként egy frt. Családi Értesítő 2—10 frtig.

A kántorok vagy énekevezérek díja: énekszós temetésnél 50 kr. praedicátiónál 1 frt koporsótétel bucsuztatással 2 frt. 50 kr. Koporsótétel 50 kr.

A lelkési és tanítói díjlevél idővel több változáson esett át, pl. 1843, 1855 években a mikor a lelkész átadott a tagosításkor ki mért földjéből 4 holdat az egyháznak a temetők fü és fa hasznáért és tengeri föld szántásért, a tanító felény földet felényi szántásért. Végre 1859-ben a mai charta állapított meg, mely a Papon 1861. szept. 10 én tartott egyházmegyei gyűlésen s később az egyházkerületén is megerősített. (A vándor egyházmegyei gyűlések közt ez volt Papon az utolsó, melyen 13 tanító is vizsgát tett egyuttal, mert még akkor a gyűlések is examinálták a papokat és tanítókat az iskolák után.)

Ez az 1859-iki charta, melynek anyagából ma már az egyház is részesül a lelkészen kívül, a következő:

A lelkész jövedelme:

1.) A 12 holddal, s ettől feljebb a 20 hold földig bírök egy köből gabonát s két véka buzát és 2 frt szénabért fizetnek.

2.) A 12 holdtól lejjebb bírök akár vették, akár örökölték azt — két véka gabonát, egy véka buzát fizetnek.

3.) Azok, kiknek csak házuk van, s más földjében munkálkodnak, 3 véka gabonát.

4.) Azok, kik nem keresnek más földjéből sem, s azok is kiknek nincsen házuk, egy és fél véka gabonát fizetnek.

5.) A conventiós cselédek egy véka gabonát.

6.) A teljesen szegény özv. asszonyok egy napi munkát dolgoznak.*

7.) Hat öl kemény tűzifa beszállitva.

Ennyi az egyházi adó, melyet a lelkész kapott a hivektől, mert közkölttség nincs kivette, s a lelkész többi javadalma:

8.) 31 kat. hold föld és a stóla.

A papi charták unicumok minden egyház chartái közt, mert a legértékesebb rész, a föld mindenütt hiányzik belőlök, ugy a lelkészből, mint a tanítóéból a ki 15 és fél kat. hold kántori földet kap.

A kántor tanító fizetése:

- 1.) A 12—20 hold földdel bírók fizetnek egy véka búzát egy véka gabonát.
- 2.) A 2—11 holddal bírók fél véka búzát, fél véka gabonát.
- 3.) A kiknek csak igavonó marhájuk van s a más földében dolgoznak egy véka gabonát.
- 4.) Zsellérek $\frac{3}{4}$ véka gabonát.
- 5.) Conv. cselédek fél véka gabonát.
- 6.) Szegény vegyes házasok $\frac{1}{4}$ véka gabonát.
- 7.) Egy tanköteles gyermekért egy véka gabonát.
- 8.) 20 és fél hold szántóföldje van, adóját az egyház fizeti.
- 9.) Három öl kemény tűzifát kap beszállítva.
- 10.) Zsoltáros tankötelesért 40 krt, ábécésért 20 krt.
- 11.) Stólája az egyh. kerületi szabályok szerint.
- 12.) Teljesen szegény özvegyek (más házában lakók) 20 kr.
- 13.) 2 szobás lakás, kamara, félvékás kert.

A fentebb említett lelkészi díjlevelet 1902-ben terjesztettük ki a 20 holdnál nagyobb birtokra is egy csoportos fokozatos osztályozással, a mely felett még ezután akar döntení az Egyházmegye, mivel Lövey János lövői földbirtokos a rá eső kivetésünk miatt meg fellebbezte.

Az előbbi lapon említett emez osztályozás ma az egyházi adófizetés kulcsa, s csak részben lelkészi díjlevél, mert az 1898. évi XIV-ik t.-cz. alapján az államtól kapott 438 kor. Congrua élvezése óta az egyház nyer a lelkész földjéből 2 holdat, mely eddig a lelkészé volt a temető hasznával is, s ma az összes lelkészi föld után járó adót is a lelkész fizeti, a mig akarja, a ki a chárta után befolyt 10 köből buza és 45 köből gabona fizetésből ma 360 koronát vesz el az egyháztól, a többit s a 2 hold földet saját jószántából önmagára nézve mig neki tetszik az adósságok törlésére hagyja, s az 1894 évi XXXI-III. t.-czikkek intézkedései miatt stólájában is megcsonkultván, ma 450 koronával kevesebbet kap az egyháztól mint elődei.

Szántóföldje régóta van az egyháznak lelkésze fizetésére. Az 1776 évből e szakasz elején idézett charta 10-ik pontja végén említett „régí szokásra” hivatkozás is ezt mutatja. Mennyi volt,

hol volt, nem tudni. Vándorolt évente a földesurak fordulás gazdasági rendszerében az általok kijelölt helyen 1842-ig, mikor Pápon mindenféle földbirtok a mai helyére méretett ki.

Népnevelési, iskolai czélokra az 1839 évi ápr. 15-én tartott földesuri gyűlés adott a községnek (a papi tagosítási jkv. 93-ik térkép száma szerint) az anarcsi határszélén a T. Szögyény Józsefné birtoka szomszédtságában 14,400 □-ölet, s a községnek Kisvárda felőli végén a hg. Eszterházy féle régi gyeppázsit helyből 1200 □-öl faiskola telket.

Hadd tüntessem itt fel az egyházak, iskolai alapok és község földbirtokait az épen most folyó betétszerkesztési és telekkönyvezési munkálatok szerint; a régi számokkal, de az új területtel :

A telekkönyvi birtokos neve	A Z I N G A T L A N N A K					
	cat. birtokiv száma	catast. helyr. száma	Neve	Faja	Területe	
					cataszt.	
					hold	□-öl
Evang. reform. egyház	191	237	Belsőség	templom	—	450 (?)
	191	172-187	"	bukóczi helyek	—	—
	191	106	"	erdő	—	221
	191	157	"	paróchia?	—	1456
	191	158	"	temető	—	619
	191	170	"	temető	1	35
	191	171	"	kert és ház	—	1158
	191	188	"	udvar (iskola?)	—	474
	190	168	"	temető	—	276
	191	600	Szántó föld	Abay féle papi völgy	3	663
Összesen					7	244

A birtokos	Az ingatlanak					
	cat. birtok- iv száma	cat. helyr. száma	neve	faja	területe	
					c. hold	□-öl
Gör. cath. egyház	195	297	Belsőség	ház	—	92
		280	"	temető		1059
				Összesen	1	01
Róm. kath. egyház	196	189	Belsőség	ház	—	53
		190	"	temető		1537
				Összesen	—	1590
Izr. hitközség	198	169	Belsőség	temető	—	172
Pap község	190	1,3,8,14.	Belsőség	házak	?	?
			Legelő		6	86
			"		—	497
		Az	utakkal	Összesen	55	350
Reform. iskola alap	193	107	Belsőség	kert	—	209
		108	"	lakás		169
				Összesen	—	375
Reform. lelkész	192	109	Belsőség	lakház	—	336
		110	"	kert	—	1025
		554	Bütösajta	szántóföld	1	661
		555	"	"	19	1239
		594	Papi völgy	"	9	1336
				Összesen	31	1397
Reform. kántor	194	552	Bütös	szántóföld	1	1160
		553	"	"	1	635
		592	Hosszu hegy	"	12	533
				Összesen	15	728
Népneve- lési alap	200	337	Páskum	faiskola	—	1305
		653	Gönczhegy	szántóföld	9	872
		957	Fehérto	" (Péter)	1	270
					Összesen	11

Az egyház birtokaiban, különösen a parochiális telken e kimutatás már nagy változást mutat az 1842. évi eredeti mennyiséghez képest. A ki ügyesebb volt (ha ugyan ezt a kifejezést használjuk,) alakította mesgyéit a presbiterium be hunyt szeme előtt, a lelkész pedig inkább a magáét engedi, minthogy hiveivel, szomszédjaival pereskedjék. Az 1842 évben így állott a *lelkész* számára kimért föld:

Egy telek alja 5 hold legelővel együtt 49. 500 □-öl = 45 hold összesen.

Részletezve:

Belső birtokban (Paróchia telek) 1657 □-öl = 1 hold, 457 öl, A Borsó-Szeren szántóföld 33696 □-öl = 30 ⁵/₁₀₀ hold. A Várdi Kutkán szántóföld 15, 804 □-öl = 14 ³/₁₀₀ hold. A ref. tanítóé: Fél telekalja, 2 ⁴/₈ hold legelővel 22 ⁴/₁₀₀ hold. Részletezve:

Belső birtok. (Lakás kert) 323 öl.

A Bütös alján szántóföld 19350 □-öl = 17 ⁵/₁₀₀ hold. A Borsó szeren-szántóföld 5000 □-öl = 4 ⁵/₁₀₀ hold.

Pedig eladásnak sehol nyoma sincs ezen kimérés óta! —

Ezen birtokváltzás igen könnyen megérthető egy 1852. évi jegyzőkönyvünkől, mely a paróchia északi mesgyéjéről szól. Kíméletből jobb nem szólni róla. — — — — —

Az egyház bevételei, alapjai közt említhetem fel a gondnoki számadás bevételeiből juhnyáját, tenyész állatait, „Endes“ erdejét, rétjét, a régebbi időkből, 1814 körül egy nagy fűrész is keresett az egyháznak, s ezeken kívül az egyház hivei is többször állottak össze egy-egy nagybirtokos mezején munkába, hogy keresetökkel az egyházon segítsenek.

Az egyháznak olyan szántóföldje a mely a lelkészi javadalmon kívül az egyház közköltségére fordítható legyen 1863 óta, van az a 3 cat. hold 663 □-öl, s a melyet Abai Benedek nemes lelkű özvegye: Miku Erzsébet hagyományozott. Ez évente 180 koronát importálván, eddig a legnagyobb adomány, melylyel valaha megtisztelték szegény egyházunkat.

5. §. A kántor korcsma és a kert alatti ház.

Érdekes jövedelmi forrása volt a multban egyházunknak a „Kántor korcsma“.

Ez egy regalis jogon alapuló üzleti vállalat volt. A jogot 1797-ben a község adta az egyháznak ajándékba is, meg a vele járó kellemetlenségek kikerülése céljából is. „Önkéntelen önkéntes“ közadakozásból bort keritettek, melyet minden éven karácsonytól szentgyörgynapig elmérhettek a sorban ajánlkozó lakosok, később a ki nem ajánlkozott 40 krral kellett magát megváltani.

1814-ben annyira felgyült a hitelbe fogyasztók restantiája, hogy nov. 25-én Peleskei Miklós esperes, Farkas Dániel Kis Varsány lelkészével közgyűlést tartott egyuttal azon hanyag hivek ügyében is, kik, csupán a saját hasznukra zsákmányolták ki azt a szerződést, melyet a lelkészszel kötöttek az iránt, hogy a feles munkába felvállalt egyházi föld féljövödelme a lelkész és egyház javára essék felerészben.

Az 1797 évi ajánlatot nem soká élvezhette az egyház. Puskás István lelkész közbenjárására ujult meg ismét e vállalat, a mint egy iratunk igazolja 1859-ben, mikor a lakosok a község közköltségeivel kötelezték magokat megfizetni a korcsma járulékait.

Ezentul évente 40—60 frtot hozott egyházunknak 1889-ig, a mikor megvonta tőlünk e jogot az állam s 345 frtot fizetett érte 1894-ben.

Az 1850 év körüli időtől egy „kertaljai ház“ hasznobére is bevétel czimen fordul elő egy darabig számadásainkban. Ez a ház a mai paróchiális kert végén levő kis erdő helyén állott s szegény emberek bérelték a 60—70-es években 8—10 frtért, a 70—80-as években 12 frtért is. 1884-ben leégett, s azóta akác nő helyén a szegényeknek.

6. §. A temetők.

Az őskori leletekből, a holtak csontjaiból, s a megmaradt jegyzetektől combinative meglehet állapítani a temetők és a község fekvését.

A községtől keletre eső laponon talált bronz és vaskorszaki leletek azt mutatják, hogy ott az őskorbau temető és község volt.

A magyarok már a mai község dombos helyére telepedtek s a temetőt a mai templom dombjára tették át, a melynek közepén a régi magyarok szokása szerint templomot is építhettek. Hogy már a megye e táján az 1000-ik évben magyarok és pedig keresztyén magyarok laktak, mutatja az a szájhagyomány, hogy Mándokon a gör. keletiek temploma 1001-ben épült.

A husziták és a protestansok már áttették a község közepéről a temetőt a domb nyugoti oldalára a mostani báró és Bélydy Balázs telke tájára, a temető domb két oldalán utcát alakítottak s csak a templomot hagyták meg vagy építették az utca közepén s a község megnyerte a mai alakulatát a mint elkezdtek a templom dombtól déli irányban is építkezni. Az óta a szél és viz sokat koptatott ebből a dombból, s a templomot kétfelől befogó utcát a vizmosás a régi sirok fenekére mélyítette annyira, hogy a fris vizmosások után a templom környékén, vagy 30–40 cmnyi ásásokban attól nyugotra 300–600 éves embercsontokat láthatunk mindannyiszor.

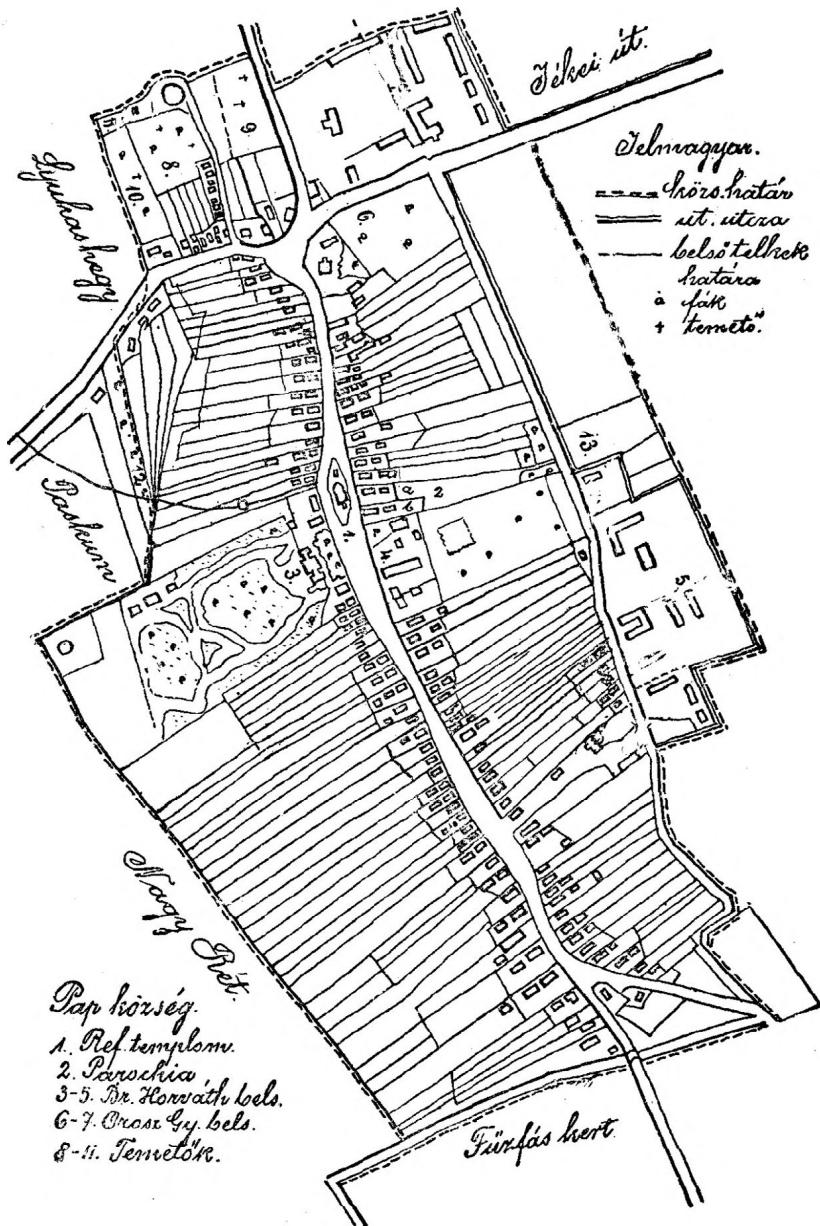
A reformáció óta a temető délkeletről és a közepéről északnyugoti irányu elhelyezésben haladt fokozatosan a mostani helyére. Az 1860 év körül a néh. Takács Péter kertjében (ma a Tóth Jézsefé) a homokhordáskor talált kissé korhadt, de egészen meglevő tölgyfa koporsó s több ott talált csontok azt mutatják, hogy a reformátusok első temetője a község Kisvárda felé vezető utcájára által bezárt könyökhajlatában volt egészen 1778-ig a mely időn tul már jegyzeteink beszélnek, mikor uj temetőt nyitottak a mai Bukóczy házak által bezárt helyen. „Annó 1778 die 14-a martyi. Az uj Temetőben legelsőbbem temettetett el Balog Mihály lakatos mesterembernek kitsinded tsetsemő fiatskája András énekszóval . . .”

Ennek a temetőnek a szélére építtette később (mikor már ez is megszűnt) 1840—50-es években egy Rákóczy Ferencz (Katarsari) nevű kis ember a bukóczi kis házakat úgy, hogy a házak sora a temetőre, s az udvar fele minden ház előtt az utcára esik, a mely házak lakói évente 4 koronát fizetnek ma egyházunknak a telkekért. Ennek a temetőnek a megszűntetése idejéből 1847-ből és 1853-ból található a gondnokok bevételei közt az az unicum, hogy 15 frtért, meg 8 forintért eladták a fejfákat, mert kertnek szántották fel a temetőt. Határai voltak délen és keleten az utca, nyugoton a catholikusok temetője, északon pedig ugyancsak a mi temetőnk, melyet 1842-ben a tagosításkor kaptunk amannak betelése után.

Az 1842-ben kijelölt temetőbe azonban már előbb is temetkeztek a következő jegyzőkönyvi kivonat szerint: „1843 jul. 26-án a papi szent Eclesiának két rendbeli folyamodására egy vegyes kiküldöttség rendeltetvén, következőleg ítélte: A Mélt. és Tek. Földes uraságoktól több felekezetek használatára ujonnan kihalított temetőre nézve több felekezetek papjai előtt ily barátságos megegyezést eszközölt: hogy az ujjonnan kihalított temetőnek napnyugatról egy harmad részét átítélték a R. és G. Cath. egyház használatára, úgy hogy a régi temetőnek közepén lévő R. Cath. egyház temetőjének azon része, mely az új temetőnek egy harmad részén kívül esik, menjen át a reformátusok temetőjéhez, viszont a reformátusoknak ócska temetőjük nyugati része, mely a catholicusoknak ujonnan adott temetőjüknek nyugoti részével aránylag esik menjen át a róm. és gör. catholikusok temetőjéhez, mely a fent irt napon csóvákka el is jeleltetett. Megjegyezvén, hogy mind a két felekezet az átment régi temetőbe 32 évig ne temetkezzen.“

Ez az 1843-ban kijelölt temető 1873-ban telt be a cholera alatt, s 1875-ben adott a község egy újat ettől ismét északra az egyháznak, mely a zsidó temető északi szélétől keleti irányban, a homokhordó mély medenczéig terjed, mely temetőt az 1903-ban telekkönyvezettünk az egyház nevére.

Ez kicsinysége miatt hamar betelvén, a homokgödörtől keletre eső, a f.-litkei utig terjedő másfél holdnyi mai temetőt vette az egyház 1884-ben, mely 1889 körül nyílt meg. Ma éppen a nyugati dombos $\frac{1}{3}$ -ad része van betemetve. A jövő századok számára éppen a temetők kedvéért hadd iktassam ide a község fekvése térképét.

Telkesi út.

Szentpál tér

Parschia

Martyr St.

Fűzfás kert

Teljeskörűen.
 --- községi határ
 ——— út, utca
 - - - belső telkesi határ
 o fák
 + temető.

Pap körjeg.
 1. Ref. templom.
 2. Parschia
 3-5. Dr. Horváthi bels.
 6-7. Orsz. Gy. bels.
 8-11. Temető.

A templom környékén találhatók a legrégebbi sírok, melyeknek porló csontjai közt ma már csak a fogak maradtak meg épen. Ettől északra, balfelé találtatott az említett koporsó, mely még későbbi temetőre vall, mert a templom körül koporsónak még csak nyoma sincs. Ez a könyökbe eső rész, telhetett be 1778 elején, a mikor aztán a képünkön látható 8-al jelölt temető alatti, bukóczi házakkal szegélyezett rész fogatott be temetőnek. Ez telt be 1842-ben, mikor a 8-ik számmal jelzettet nyerte egyházunk. A 10-számmal jelzettet a r. és g. kat. egyház, a 14 számot pedig a 11-alatti szélességben, a r. kat. temető északi végében az izraeliták kapták. A 11 számú és attól keletre a körig terjedő rész az 1873-ban a homokhordó helyből kapott temetőnk, a 9-ik számú pedig a legujjabb temetőnk, melynek szakgatott vonallal elválasztott nyugoti, dombos, magas része van máig betemetve. Üres, lapos része 70 — 80 évig elég lesz még nekünk. Ezt keletre a litki ut határolja, a melytől a keletre látható kereszt alakú épület az Orosz birtokon — 1899-ben épült szeszgyár van. Ettől az ut felé volt régen egy zsidó asszony sírja, mint valami régi zsidó temető egyetlen nyoma. Fejkövét Dicker Márton tette át az új temetőbe.

A temetőkbe a keresztyénység elvei és az 1868 évi LIII. t.-czikk 22. §-a szerint mindenki temetkezhetik, de az 1876 évi XIV. t.-czikk 16-ik §-a alapján csak azon esetben, ha az egyház megengedi, mert birtokjogánál fogva az egyház megtagadhatja hozzá méltatlan emberektől a temetőjét. Ennek a törvénynek az alapján megvonhatjuk s meg is vontuk mi is temetőnket azoktól, a kik tiszta és szent egyházunkhoz hűtelenek lettek, s a felekezetenélküliség hűtlenségébe aljasodtak le.

7. §. Kegyes adományok

És most tegyük fel történetünk épületére a csillagot! Soroljuk fel a már említetteken kívül azokat a nemes lelkeket, kik bearanyozták egyházunk történetét a jótett fényével. Igen! Hála Istennek, édes érzéssel mondhatjuk el, hogy voltak, s vannak a mai elfásult földies emberek közt azért magasabban látó, nemesebben érző hiveink, kik nemes, ajándékozó lelkükkel szereznek érdemet az Isten előtt, örök tiszteletet s hálás kegyeletet az emberek előtt, kik Jakab apostol ezen szavaival szereznek vallásunknak létjogot minden más vallás között: „Mutasd meg nekem a te hitedet cselekedeteidből, és én is megmutatom az én hitemet az én cselekedeteimből.“ (Jak. II; 28)

Egyházunk kegyes jól tevőinek nevére legelőbb egy 1806-évi leltárban találunk, melyet S. Kállay G. lelkész a Kovács Pál gondnok idejében így állított össze: „1) Van egy ón keresztelő kanna. 2) Egy két itzés urasztali kanna, a fülén K. L. és K. K. betű van. 3) Egy ezüst pohár ilyen körirattal: A papi eklezia pohara, csinaltatta Isten dicsőségére N. Kántor Balázs és Kovács Mihály. és ilyen betűk P. L. 1685-ik esztendőben. A szám alatt ismét ilyen írás van: G. Ö. L. 4) 2 ón tányér, egyik szegletes, a melyre a szent kenyeret rakják, (Ezt adta S. Kállay G.) a másik kerek, a melyről osztják. 5) Van két fehér abrosz, melyeket az asztalra szoktak teríteni, azonkívül 4 fehér keszkenő, az egyikken e betűk varrva: „Virág Ilona Szegedy István praedicator felesége adta Isten dicsőségére 1758-ik esztendőben“ 6) Ezenkívül van egy nagy aranyvirágokkal varott abrosz a melylyel legfelül beborítják az egész Urasztalát vette ajándékba özv. Kovács Istvánné Sajtos Mária.“

E leltár többi részében a már említett 1777-ben öntött kisebbik, az 1806-ban öntött nagyobbik harangról, a földbirtokról, az 1782-ben épült fatorony történetéről s az azokra adakozókról van említés. Ezeket annak a helyén felsoroltuk már.

A legnagyobb veszélyben van hozzánk legközelebb az Isten, a legnagyobb szükségben áll talpra a magyar; — a legnagyobb építkezésekben (paróchia, templom) tüntek fel leginkább az adakozók is, a kikről annak a helyén szintén szólottunk.

A nagy építkezések után az adakozás szünetel az ötvenes évekig a mikor egy jóságos család kifogyhatatlan áldozatkészsége megindítja újra az adakozást egyházunk hivei közt. Az Abai család ez melyet Pethő hozott Papra Lövőről s a nála mint házvezető és mint gazda minőségben szerzett szegénységök legnagyobb részét áldozták fel apránként az Isten dicsőségére.

Ők rövid ittlétök alatt sokszor megmutatták, hogy jobban szeretik egyházukat mint azok a benszülöttek, a kik kevésbe vesznek minden idegent.

Abai (Abaházy) Benedek a kathetrával szemben levő hátulsó templomi székét akarta más előkelő községek templomai mintájára magasra, s diszére alakítani, az egyházi, világi előljárók, s a saját számára, aztán a régivel átellenben egy másik karzatot emelni a templomba, s mikor az éretlen irigység ezt mind meggátolta, úgy szerzett adakozási kedvének kielégítést, hogy körülkerítettette a templomot s egyszer 100 aztán 50 frttal segítette elő az egyház anyagi ügyeit.

Kegyess özvegye: Miku Erzsébet szintén abban találta legnemesebb örömét, ha szent czélokra adakozással szerez örök tisztességet vallásos lelkének, zsoltárokkal látta el a pap és tanító székét, élete végéig oda adta kenyerét az ur asztalára, 1863-ban pedig öt kis hold földet hagyott egyházunknak, s így halhatatlan érdemet szereztek mindaketten egyházunk történetében arra, hogy haláluk évfordulóján, (Abai B. † 1857 aug. 24. Mikó E. † 1863 márczius 4) minden éven meggyujtsuk sirjoknál a kegyelet lámpáját egy egy emlékbeszéddel, mint egyházunk elvitathatatlanul legnagyobb jótevőinek.

Az Abaházy pár nemes példája míg a durvább lelkeket iriggyé tette, addig a nemesebben gondolkodókra lelkesítő hatással volt, egyházunk támogatása terén.

Kovács P Mihályné Huszár Erzsébet 1855-ben 5 frtot. 1856-ban 12 frtot. özv. Kólyi Pálné Tégh Erzsébet 5 frtot, 1856-ban 12 frintot, Czérna Józsefné Kántor Mária 1861-ben a katedrára egy ezüst rojtos zöld posztó teritőt adott. Kólyi István pedig u. cs. 1861-ben a mai csinos faragványu urasztalát készíttette 100 frtért osztályrésze árán, melyre 1874-ben egy a ma is rajta álló bordó csikos szövet teritőt vette 20 frton. Otáh Erzsébet 1863-ban egy tarka diszítésű fehér urasztali kendőt. Küzdényi Mátvás 1865-ben 7 frtot. Kovács b. István az iskola fűtésére 1863-ban egy szekér szalmát, Kovács Sándor 1873-ban 20 frtot.

Oláh P. János 16 frtot. Kántor Péter 1875-ben a templom ablakait reparáltatta meg. Fodor Balázs özvegye Kántor Erzsébet egy 24 frtos kötvényt adott.

A Br. Horváth Gedeon (és Erdei P.) adományairól a torony bádogozásnál szoltam már, most hadd emeljük ki jóságos özvegyének a nemes eszmékért hevülő Rohonczy Ilona Ó Méltóságának 1889-évi 15-frt adománya mellett ugyanilyen lelkü vendégének gr. Leinngen W. Károly vértanunknak később gr. Bethlen József özvegyének: Csiszár Erzsébetnek tanügyünk terén feledhetetlen adományait. Ő 1881-ben a papszèkre egy megyszin posztó takarót, 1881—1890-ig pedig minden éven 5 frtot adott szegény tanulóink könyveire. 1896-ban a templom pléhfedésekor támadt szükségünkben egy kérő szavunkra szeretett bárónk: Horváth Ferencz 50 kor. Liphay Béla 50 kor. Czuckerman Gusztáv 40 kor. adománnyal járultak egyházunk felsegéléséhez. E szép adományok — nem is egyházunk tagjaitól jöve, s nem mind községünk lakóitól adva, önmagokban nyernek dicséretet.

Egyházunk urasztali és keresztelési edényekkel is nemes, lelkek adományából dicsekedhetik. Urasztali kelyhet, tányért, kannát, mind igen csinos reczés ötvözetben, a kathedrára egy még- eddig a legdiszesebb bordó bársony — arany rojtu teritőt Kovács Cz. Lajos kegyes özvegye Pásztor Mária vett, 1893-ban vagy 150 kor. értékben összesen.

Ilosvayné Molnár Janka 1899-ben elegáns, sima ötvözetű alp. ezüst keresztelő tálat és kannát, 1900-ban Szitha József lelkész halálakor gyászlobogót adott, 1901-ben egy pamut csipkével bevont saját készítésű kék selyem teritőt az urasztalára, s ha hozzájuk veszem még Czérna Balázsné Jenés Máriát, ki el nem hagyta mulni jószívű férjével egy évet, melyben ő ne tenné fel az ur asztalára a szent elemeket áldozatul egyszer — egyszer akkor egy bukétban mutathatom be egyházunk jelenkori jótékony lelkeit, az áldó szeretet nyiló virágait, kik a folytonos meglepetések illatát árasztják reánk. szerényen mint az ibolya, feltűnést kerülve, mint Urunk kívánja: „Ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a te jobb kezed” (Máté VI. 14) mert még ajándékban küldött szent edényeikre sem akarják rá vésetni fenmaradásra méltó neveiket.

1896-ban Kovács P. Istvánné: Kovács Borbála 20 koronát Kántor Gáborné: Kovács Eszter 1901-ben 40 kor értékű kötvényt. Erdei István 1901-ben 20 koronát adtak, sőt Amerikában tartózko-

dó testvéreink is elküldik olykor terhes izzadtságuk áldozatát nekünk, s Czérna Lajos, Fazikas Ferencz, Czérna Gergely, Kovács M. István, Oláh Lajos, Balázs 1901-ben 55 koronát —, Kólyi Péter, Kólyi Lajos, Ádám István, Kántor Péter és Kovács B. Ferencz 1902-ben 35 koronát küldtek egyházunknak. 1902-ben pedig Oláh József, Kovács Áron, Czérna Lajos, Kántor József, Czérna Gergely, Takács Mihály, Kovács Menyhért, Kovács M. István, Kólyi Balázs, Molnár Balázs, Kántor Dániel, Kántor Gábor, Oláh Balázs, Kólyi Pál, Pálinkás István, Kovács B. Ferencz, Fazikas Ferencz, Oláh Károly 125 koronát küldtek Cateretből, Rizsák Miklós ügynök pedig a postadíjat fizette, midőn az orgona felállítására rendezett szept. 21-iki Kossuth ünnepélyről értesültek, mely adomány jöleső buzdítás volt az orgona szerzési célomban. Most már nagyobb bizalommal indítom meg amerikai gyűjtésemet egy jó orgona szerzésére, mely vállalkozásomban eddig édes bizalmat öntött lelkesedésembé az egész országban szeretve tisztelt jótékony Thábitája minden protestáns cultur eszmének: Br. Podmaniczky Gézáné született gróf Degenfeld Schomberg Berta Ó Méltósága, ki 50 koronával növelte orgona alapomat, kinek e helyen fejezem ki hódólattejes köszönetemet s azt a kívánságomat, hogy nemes nagysága minél több évekig, minél több embertől, és a jó Istentől áldva legyen!

Az orgona eszméje az 1902-évi szept. 21-én a leglelkesebb magyarnak Kossuth Lajosnak 100-ik születési évfordulójára rendezett ünnepélyen fogant meg bennem, a midőn a verseny játékok és egy bál rendezésénél nyert 56 kor. összeggel vettem meg az alapot, mely ma 231 korona. Isten tudja mire haladok!?

Méltó tiszteletet szereztek egyházunkban községünk ifju jegyzője Biró István és neje Lovass Borbála, kik egyszer mindenkorra tett ígéretökben évente pünkössti és uj kenyéri urvacsorai elemeket helyeztek kilátásba egyházunknak s ez ígéretök áldásait ez ideig élvezzük is 1902. évtől kezdve. Ugyanilyen emlékezetre méltó és megörökítést érdemlő áldozat illetve tevékenység — a mit már előbb kellett volna felemlítenem — Seres Gáspár tanítónak, — ki minden idejét önművelődésre fordítja — a magtár alapítása körül kifejtett érdeme. Az ő kezdeményezésére raktak össze 1898-ban a hivek lelkesebbjei 42 véka rozst s 22 koronát. Ezzel indult meg a takarékos magtár, melynek állománya ma 19 köből 3 1/2 véka rozst, és 74. 92 korona pénz. Tisztes

megemlékezés és hála illeti meg községiünk legidősebb veteránját: Kovács Mikó István presbytert, kinek vallásos, egyházát szerető lelke el nem mulaszthatja urvacsorai adományait minden éven feltenni egyszer az Ur oltárára.

Néh. Csicséri Orosz Sándor özvegye: Boronkay Ilona urnő is megemlékezett egyszer 1894-ben rólunk egy 3 literes bortartó zománcozott pléh kannával. Orosz György es. kir. kamarás honv. huszár százados ur pedig egy hordót adott a hivek 1901 évi urvacsorai czélra ajándékozott 100 liter borához.

A legtekintélyesebb adomány Pap község képviselő testületének az a hozzá illő nemes határozata, melylyel az egyedüli iskola fentartó reform. egyház iránti elismerésének adott egyszersmind kifejezést, mikor lelkész kérelmére 1902-ben az egyházon levő 800 korona tanítói nyugdíj hátrány kifizetését magára vállalta s az ezután járuló évenkénti tanítói nyugdíj járulék kifizetését is levette az egyházvállairól, amely nemes, felemelkedett szellemű határozatáért az összes eddig felsorolt jótevő'nk részére is e helyen nyilvánítom egyházam nevében hálás köszönetünket, s azt az igaz óhajtasunkat, hogy minden pártfogónk és segítőnk találja meg legilletékesebb helyen a jótett édes jutalmát!

A tiszteletnek legékeesebb koszorúját azonban legszivesebben az én hiveim homlokára teszem fel, az én szeretett egyházam szegény, de jólelkű hivei összeségére. Ők hozták a legtöbb áldozatot egyházunkért! Az ő lelkeket még nem borította el a nagy városok lelketlen büne, a puszták állati romlottsága, a félművelt éretlenek Istent és szent eszméket fitymáló izetlensége. Ők még megőrizték templomunk Vesta tüzénél őseinktől örökölt drága kincsünket a tiszta becsületességet a boldogító vallásosságot. Mi még nem tudunk a „gyülekezet nélküli isteni tiszteletéről.“ Nálunk 30 — 40 felnőtt ember nem ritkaság a hétköznapi közönséges reggeleken sem a templomban 623 lélek közt. Még nálunk van olyan régi jó időből maradt református családfő, ki naponként házi istentiszteletet tart családjával.

Ilyen „szent nép. királyi papság“ (Péter I. II. 9) jó vezetővel még nem süllyed le hamar emberi nemes céljai s rendeltetése magaslatáról. Ez meg érti még a Jézus jelszavát: „Adjátok meg a császárnak a mi a császáré, Istennek a mi az Istenné!“ (Máté XXII:21) hogy az Isten ismegadja nekik az ő segedelmét. Valahányszor egyházuk hozzájuk kiáltott, ők talpra állottak, ha jó vezetőjük volt, szívök megdobbant s minden szükségben felajánlották ne-

héz munkában szerzett filléreiket, izzadással végzett fáradságukat szeretett egyházuk szent céljaira, segítségére, s 1893-ban 2256 k. 1895-ben 1390 koronát kivetés útján, 1899-ben 330 k. 1900-ban pedig 182 koronát közmunka útján adtak oda egyházuk végszükségben való kimentésére, 1901-ben egy néhány szóba került, s a mit máskor pénzért vettek, 100 liter bort hordtak össze urvacsorai bornak szüreti áldozatul. — — — Egy buzdító beszéd, s a multban összegyűlt, halaszthatatlan 2000 korona egyházi teher letörlésére egy évre megajánlották a szükséges összeget 1903-ra. Megértettek, Üdvezült vértanúink rabságot, tüzhalált vadállatok széttépéseit szenvedték el a lélek üdvösségeért, mi vagyonunktól egy századrészt oda nem adhatnánk?! Nem! — — — „életem sem drága én nékem!“ — — — „az én igám terhes, de gyönyörűsége!“ — — — Mi is érne fel a vallás áldásaival, a lélek üdvösségével? — — — gazdagság, irigység, hatalom, hitetlen gőg? . . . Hisz minden elmulik egyszer, még a föld is kiesik sarkaiból, sőt még az ég is elmulik egyszer, de elmulik e valaha az Isten, 'a ki az örökkévalóság felett áll!? — — — Ezt tagadja el nekünk a hitetlen kétkedés, vagy a legnagyobb tudós! — — — Én és hiveim e mulandó földről a világokon felül álló Istenhez emelkedünk, ki lelkünk életét egykor számon kéri, s legerősebb jelszavunk az LXXVIII-ik zsoltár 25 — 26 verse marad mindig: „Ki volna nékem Te náladnál több? — — az én szívemnek kösziklája és az én örökségem Te vagy óh Isten mindörökké!“

(Ezen könyvecske nyomtatásától kezdve pedig mind az a kegyes adomány, vagy nemes tett, a mely egyházunk bármilyen irányu igényeinek elősegítésére adva, vagy téve lesz: egy diszes aranyozott könyvben, az „Aranykönyv“-ben fog feljegyeztetni. Az Aranykönyvet Hagymásy Ferenzné: Tóth Terézia készíttette 1903 év július havában e mű befejezésékor szeretett egyházának szives ajándéku. Ebbe jegyeztetnek azok is, kik e történet megvételével segítik egyházunkat az orgonaállitás, vagy ennek lehetlensége esetén más építkezés céljában).

Végül hadd soroljam fel — a mint nagy nehezen össze buvárolt kevés adatomból különösen a jegyzeteink előtti időből sikerülhetett — egyházunk lelkészeinek s tanítóinak névsorát:

Praedicatorok:

Bélteky András	—	1634	Maklárý István	—	1768
Szegedy István	—	1758	Farkas	1770	—

S. Kállay Gábor	1776—1778	Nagy Pál	1825—1833
Sz. András Mihály	1778—1780	Beczkes Ferencz	1833—1834
S. Molnár János	1780—1783	Sinka Gábor	1834—1850
S. Kállay Gábor	1783—1810	Puskás István	1850—1859
Bátorkeszy József	1810—1814	Szitha József	1859—1899
Keresztury Dániel	1814—1822	ifj. Szitha József h.	1899—1901
Tétsi József	1822—1825	Hagymásy Ferencz	1901 —

Rectorok:

Maklár István levita	1768	Szentpéteri Dániel	1835—1842
Migléczy István	1800	T. Szatmáry Fer.	1842—1844
Tályay György	1811—1815	Dobos István	1844—1846
Gyimóthy István	1815—1821	Puskás Mihály	1848—1854
Tóth Ferencz	1821—1822	Dajka Mihály	1854—1762
Szigety Gábor	1822—1826	Gyüre János	1862—1869
Polgár Jakab	1826—1827	Gyöngyösy István	1867—1868
Ivánka Ferencz	1827—1828	Lukács Károly	1869—1871
Molnár József	1828—1830	Kiss Bálint	1871—1874
Kis	1830 —	Szük György	1874—1885
Hatvany Ferencz	1831—1835	Seres Gáspár	1885—

8. §. A róm. catholicusok fiókegyháza.

Ámbár a legszivesebb figyelemmel óhajtottam volna az e czim alá tartozó egyházitörténeti adatokat is a mi számunkra is közölni, de az illetékes plébánia — nem tudom mi okból. nem adott levélbeli kérdéseimre választ. Így hát róluk keveset azt is csak egyoldalú világitásban írhatok.

Községünk földbirtokosai mindig római catholicusok voltak s a kath. egyházat nálunk ezek, és cselédek képviselik. 208 lélek szám képez egy kis fiók egyházat, mely eleitől fogva a kisvárdai plébániához tartozik. Egyházi és iskolai érdekük legnemesebb, és legszeretőbb szivü. patronája: br. Horváth Gedeonné Rohonczy Ilona Ó Méltósága budapesti lakos, Lelkész: Csont Endre kisvárdai plébános, gondnok Tóth Mihály papi lakos.

1871-ben egy községi iskola alakult Papon, a báró Horváth család emelkedett szellemű nő tagjainak patronatusa alatt, mely iskola alapjaira br. Horváth Gedeonné Rohonczy Ilona 1000 frtot, br. Horváth Jánosné: O' Brien Euphémia gr. 1000 frtot. Orosz Sándor 50 frtot, később 1883-ban Szögyény Emil 1 hold és 270 öl földet (Péterszeg) hagyományoztak, tanítókat ők választottak, a tanrendszer felett ők rendelkeztek, az 5 %-os iskolai adót ők vették ki s így teljesen felekezeti jelleggel ruházták fel. Ez iskola 24 évig állott fenn, az első tanítója idejében a mostani Orosz család konyhahelyiségében a Hornyáktól megvett házban volt, egy kis ideig ezután a Pethő Dániel féle funduson s legállandóbban a br. Horváth család tulajdonát képező mai cselédházban volt, melyet jelenlegi tulajdonosa Br. Horváth Ferenc az ujonnan tervezett állami iskola számára, a cél nemességére való tekintettel, olesó áron ajánlott fel a község kérésére (1000 frt.)

Ebben az iskolában a következő tanítók működtek:

Follinusz József	1871—1875	Beke Árpád	1880—1891
Porsche Vilmos	1876—1880	Ilku Péter	1891—1895

Az 1843-ban a földesuri gyűlés által felekezet nélküli népnevelési alapra a községnek adott 9 és fél kat. hold földet a kath. egyház csipte meg magának, s ennek haszonbéréből gyűjtötte körülbelől 10000 korona alapját, melyet egy Papon építendő kápolnára tartanak-e fenn, vagy iskolára, az az ő titkuk.

Ezt az alapot növeli a temetőjüknek, és annak déli végén a Bukóczon 1894-ben vett kis háznak jövedelme is melyeknek feléhez, valamint a fentebb említett földnek jövedelméhez is számot tartanak görögszertartásu atyjokfiai, a mennyiben előbb ők tartották fenn azt az iskolát, mely később catholicussá lett, állításuk szerint.

A népnevelési alap földjét 1890-ben átadta a törvényszék Beke Árpádnak, mint községi iskolai tanítónak, s a községi iskola megszűnése után a községre szállt vissza, mely 1900-tól Seres Gáspár tanítót javadalmazza vele a gazdasági ismétlő iskola kezeléseért.

Az iskola ügyekről szólva szomoruan sóhajthatjuk el, hogy hazánkban kevés község lehet, a hol ilyen szègyenletes módon áll a cultura. Adósságban uszó egyházunktól már nem reménylhetni, hogy egymaga lenditse fel a tanügyet. Siralmas felszerelésünkkel, 184 (120 ref.) tankötelesünkkel mire haladhatna egy tanítónk? Itt csak társulás segíthet. Lehetetlen körülmények közt felekezeti érdekért vétek egy községet butaságban hagyni. Itt volna már az ideje, hogy más illetékes egyéneink szive is úgy dobogna eszent czélokért, mint a br. Horváth család nemes tagjaié! A tömegért a kimagaslók felelősek, ők a részesek gyalázatban is, dicsőségben is! — — —

9. §. A görög katholicusok filiálisá.

A papi görög szertartású katholicusok a bácsaranyosi gkath. anyaegyház filiálisát képezik. Bács Aranyoson a gkath. egyház 1600-ban keletkezett. Anyakönyve — a papiakról is — 1774-től van. Ebből állapíthatók meg Pap gör. kath. családjai: az 1700-as évek után a Kormány, a Nyilánszky az 1800-as évek óta a ma is élő Kocsis és Rákóczy családok adják a contingentiát. Ez utóbbi családból való az a Rákóczy János, a ki 1900 év márcziusában a magyar lyurgia, az egységes időszámítás s más ilyen realis óhajtott reformok kérése végett Rómába zarándokolt gör. katholicusok között a bácsaranyosi egyház képviselőjében Rómában járt.

Papon a XIX. század közepén tartottak fenn a község déli végén egy kis bérelt házban iskolát, melynek javadalmazására élvezték ők is a népnevelési alap 9 hold földjét egy kis ideig. Egyszerű, mesteremberek voltak tanítóik között a régebbiek, kik varrogatás mellett inspirálták a fényt tanulóikba. Itjen volt a stóla is. Nagy temetéseknel 24 kr, kis temetéseknel 12 kr, s a föld haszna és a tandíj mellett fél öl tűzifa.

Tanítóik:

Hegedüs Mária 1830-tól 1836 körül

Juszku György 1836-tól 1850 „

Vesszős József 1850-től 1863 „

25 — 30 gör. és róm. kath. gyermeket tanítgattak. Idejük csak tapogatózás szerinti megjelölés, mert megszakítás is volt köztük, s csak mikor már végkép nem kaptak annyi fizetésre tanítót, úgy adták el a volt iskola házat, mely később 13 — 16 frt. bérösszeget jövedelmezett — 1894-ben 240 frtért.

Szócska János lelkész többször óhajtott volna a római katholicusokkal egy iskola építéséhez compáreálni, de e czélú

buzgósága mindig hajótörést szenvedett Bertóty plébános ellentárlásán.

R. cath. testvéreikkel közös birtokukról az előbbi §-ban szólottam, tisztán sajátjuk Papon csak az a fa állványon levő kis harang, melyet 1815-ben 21. g. kath. egyén vett 124 frton, melyet 1860 ban 100 frt. költséggel kicseréltek. Régibb idő óta a Kocsis család udvarán áll.

Általában jólelkű szelid nép, 139-en vannak. Lelkészők Szócska János Bácsaranyos rokonszenves paróchusa, espereskerületi jegyző. Gondnokuk Rákóczy Mihály, kinek házánál tartják az imaórákat. Rákóczy János vezetése alatt.

10. §. A Mózes vallásuak.

Izrael fiai 52-en vannak. Egyházi vagyonuk Papon nincs. Évenként 1 kor. 20 fillér papbért fizetnek családonként a kisvárdai egyháznak. Az izraelitáknál egyébiránt nincs egyházi adó, nálók minden egyházi kiadás a metszési díjából, és az „Oleh Thoráhnál“ felajánlott összegekből telik ki.

Papon legrégibb és legállandóbb izraelita családok a Kaufman, Kohn, Dicker, Schmilovits családok, kik a recepció előtt mind csak keresztnevükön voltak ismeretesek.

Ima óráikat a Kohn Beni házánál tartják. Temetőjük 1842-óta van, az előtt egy izraelita nőt a mai új református temetőtől keletre az Erős birtokba temettek el. Ennek a sirkövét Erős Lajos szánttatta ki később s Dicker M. átvitette a temetőjükbe, a többi valószínűleg a várdai temetőbe tétette magát.

Lelkészők Rosenbaum Mózes Chájim kisvárdai rabbi.

12. §. Pap község monographiája.

Pap község fekvése, régmúltja, régi urai és lakosai.

Pap község Szabolcsvármegye kisvárdai járásában Kis-Várdától keletre 5.54 — F. Litkétől dél- délkeletre 7.12 — Jékétől délre 3.11 — Lövőtől nyugotra 3.76 — Bákától északra 6-84 Kmtrre fekszik. Homokdombok borítják itt ott határunkat, községünk északi régi vége is épen annak a két észak-dél irányban párhuzamosan haladó, alacsony emelkedésnek egyikén, a keletin fekszik, a melyek a szőlőhegyeinktől keletre, a „Lyukas hegy“ től dél- keletre fekszenek. E két emelkedés közül a nyugati, a Csutor hegy, ma még szántóföld, s csak az ut melletti északi végén van egy malom, de ha terjed valaha Pap, akkor legelőnyösebb szempontokból csakis a Várda felé eső dombra fog építkezni. Határunkban sűrűn váltakoznak a 20—30 mtr. magas homok dombok, melyek — mint a Nyírség egész fensíkja, — egy őskori tenger fenék maradványai századonként észrevehető haladással apránként délfelé hordatnak az északi szelektől, s nem lehetetlen, hogy egy fél ezred év múlva Pap is sík földön lesz.

Földjének anyaga a dombok és síkságok változásai szerint homok és agyag, de a most divatba induló beton kutak ásásánál eszközölt megfigyeléseim szerint a homok alatt is agyag (kékes) az anyaföld, melyben az őskori tűzhányó hegyek láva ömledékei találhatóak itt — ott.

Pap keletkezéséről és elnevezéséről nincsenek adataink. Ha tekintjük a közeli „Oltáros Lövő“ régi község nevét, s ha tekintjük községünk régi „Doma Pap“ nevét, s a Domát latin szónak vesszük, azt kell hinnünk, hogy ez a község a keresztyénség előtt vagy elején valami pogány, vagy keresztyén papnak vagy talán valami Pap nevű urnak volt birtoka, lakása. A Jéke felé haladó csanálé ásásnál Paptól keletre $\frac{1}{2}$ Km forma távolban a Csigásban talált szilke alakú, hasán dudoros

koszorúval diszitett agyagedény, mely a községben mint tyuk-
itató tört el, valamint az ugyancsak ott talált bronzlándzsa, kar-
perez, fokos, harezi csákány, paizsdudor, sőt téglafal maradvá-
nyok azt mutatják, hogy e helyen már a bronz korban (Krisztus
előtt 2000—1000 év) már emberek laktak. A papi határ Lövé felé eső
részén a Balázshegy és Seres hegy közt eső lapon Lövé felé
az uttól jobbra egy régi lövői földesur: Lövey Gergely állítása
szerint az u. n. „Sáreszlőn“ egy régi kis falu romjai vannak,
melynek temetője a b. Horváth juhtanyája dombjának keleti ol-
dalan van. A sirok sorban vannak, s a földdel keményen megtelt
koponyák mellett 2-2 bronz fölbevaló található. Az edény marad-
ványok közül 6—10 mmnyi vastag érdes, kékesfekete cserép da-
rabokat találhatunk, jó régészeink tudják, melyik korból valók.
Szája alatt késhegygyel beszurkált koszoru-disz látható a fazékon.

A bronz és vaskor falva hol feküdt Papon, azt ki tudhatná?
Ki mondhatná meg ma, hogy az ó kor durva népeinek sűrű hon-
foglaló háboruiban hányszor pusztult el és hányszor épült e helyen
község? — — — (Strabó szerint Kr. e. 63-ban a géták, Plinius
szerint Kr. u. 61-ben a jazygok, Tacitus szerint Kr. u. 55-ben
a dákok, sarmaták, burok lakták Szaboles vármegyét. Az V-ik
században Attila hunjai, a VI-ikban a gepidák, a VII, VIII-ikban
az avarok váltogatták egymást e megye területén. Ezeket Nagy
Károly elvervén a VIII. század végén, a szláv- morva népfajáradt
el itt. 852-ben pedig, mikor Szaboles Töhötöm és Thass vezé-
rek Mén-Maróthtól elfoglalták e megyét a bolgárokat és kazáro-
kat igázták le itt. A XII—XIII. századokban a bessenyők is lak-
tak e vidéken, Lövé volt legészakibb birtokuk.)

A szájhagyományban nyomaira akadtam az itteni tatárpuszti-
tásnak. A tatárok a kender-tilót verve kiabálták, az ő kiejtésökkel, a
mint megtanulták: „Sári, Bori, Kati gyertek ki, hol vagytok!?” A
megrémült lakosok rejtekhelyeikről nézték a mint kereste őket a ta-
tár, s a mint sugallta a kétségbeesett ember szorongó pillanata, ku-
takba, kemenezékbe, moslékos edényekbe folytotta, a tatárt, a mint
őket kutatta, hátulról meglepve. Némelyek a falu szélein levő moca-
rak „fenyér“ nevű bojhos, sűrű mocsári növény bokrai alá rej-
tözve tengették életüket, vagy elmenekültek kik életben maradtak.

Községünkéről „Terra Pop“ név alatt IV. László király ko-
rából maradt fenn legrégebb elnevezés, mikor a Balogh Semjén
ős családbeli Ubul fiának: *Mihálynak* adott a király Terra Pop
és Jék-re adományt 1285 körül.

A *Káta* nemből való Tamás mester a nagyváradi káptalan irattárában 1284-ből való okirat szerint ugyan ezen nemből való másik Tamással és Pállal egyezett meg a káptalan előtt Pap és Puszab birtokaira.^{1*)}

Nem irtak még akkor család neveket, azért nehéz megtudni, hogy melyik családból való volt egyik vagy másik megtalált egyén.

1329-ben a Pelbárt fiai által a Veresmart határában levő „Gyalmastó“ tilos meghalászása miatt Bacskay Miklós ellen támasztott perben tanukul a szomszéd községekből beidézt 100 nemes birtokos közt Papról — „Csépán filius Joanni de Pap“ (a papi János fia István) néven hivatott be.^{2*)} Ennek a fia Lőrincz foglalta le 1330 előtt Széke'yben a Szent Mihály egyháza kelyheit és iratait a Kállay családtól.^{3*)}

Épen így csak illetőségi vagy lakóhelyéről „Michael de Pap“nak van irva az a tanuló is, a ki Bécsben az egyetemen 1510-11 években tanult a szabolcsi ifjak közt van felemlítve. ^{4*)} Valószínűleg a kisvárdai Guth-Keled ágból, vagy a Balogh-Semjén-vagy a Káta nemből valók voltak, mert ezek a családok vannak Kis-Várda uraiul felemlítve abból az időből, kiknek vártartozékához számíttatott Döghe, Rozsály, Veresmart, Litke, Thuzsér, Kalongya (Komoró mellett), Pap, Szentgyörgy, Ajak és Pátroha a tatárjárás előtt. ^{5*)} Csak Káta nincs említve sehol Várda várurái közt. Ez talán Papon lakott.

„Papfalu“ néven a zsélyi levéltár 1435-ből való adatában említettik először községünk.

A XIII—XIV-ik századokban a most említett falvakkal együtt Papot a *Várday* család birta a kisvárdai várral összesen 33 falut ^{6*)}

1458-ban Losonezy István testvére Antalnak leánya Várday Miklós neje lett kinek fiában Jánosban magva szakadt a Várday családnak.

A *Várdayak* után „Papfalut“ az *Alaghyak* örökölték. Alaghy Gábor szabolcsi főispán vezette csatába a mohácsi vészhez a szabolcsi nemeseket.

1*) Szabolcs vmegye monographiája 227 lap.

2*) U. o. 229 lap.

3*) U. o. 227 lap.

4*) U. o. 429 lap.

5*) U. o. 133 lap.

6*) U. o. 432 lap.

1587-ik évben *Kécsy* István neje Rohodra és Papra nyert adományt. 1*)

A XV-XVI. században a *Nyáry* — a Nyáry Krisztinától örökölt jogon a hg *Eszterházy*, s ugyancsak a Nyáry családtól örökölt jogon a *Petrovay* családok lettek a földesurak.

A csehek nyomaira vall régi templomunkra, s körülötte levő csontokra alkalmazott cseh templom és cseh temető elnevezés. Az elnevezés azonban csupán a templom gót sitliü építéséről datálódik, itt csak a reformátusok építettek eddig templomot.

A Templomunk körül található, csekély gödrökből, vizmosásokból előtünő embercsontok a vékonyabbak hijával mind megvannak ugyan, a mely Borovszky dr nyomán, — kinek elve szerint 600—800 évig áll el a csont — csakugyan a csehek idejében: 1429—50 kerülhettek földre, de ennek idejéről iratok hijján a holtak mellé tett leletekre adhatnánk legtöbbet, ha volna módunkban azokra kutatni; mert a csont alakja nem sokra igazít. Hiszen az emberiség előtti korszakból való Mmamuthnak, Dinotheriumnak, barlangi hyénának, barlangi medvének csontjai is épen találatnak hazánkban is ma is. De mértne lehetnének ezek magyar csontok ?

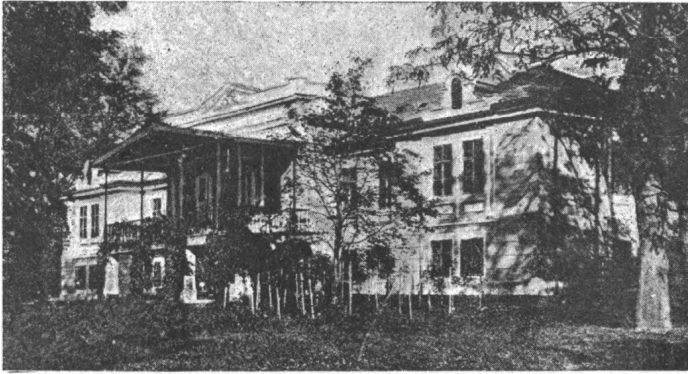
Combinative a csehek nyomait láthatjuk talán a községnek a nép ajkán elvétve ma is hallható régies „Doma Pap“ elnevezésben is amennyiben „doma“ szláv szó, s otthonfélélet jelent, (lakás, haza, ház stb.)

* * *

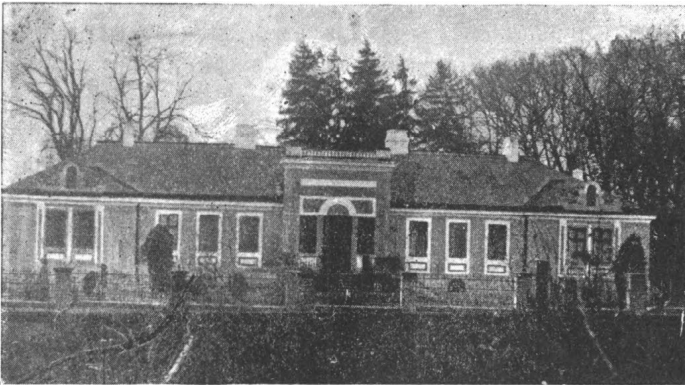
Pap ujabbkori birtokosai közül a leggazdagabb s legelőkelőbb földesuri család a *muraniczi Horváth Báró* család. Magyarországon első őse Joannes Georgius Moon de Muranitz kapott a királytól 1677-ben Bozosra (Ung megye) és Karesavára hü labbanez voltáért adományt és nemességet. Bárói rangra Horváth János szatmári főkapitány emeltetett 1690-ben, mikor Horváth Mária neje volt Szabolcs vm. legrégibb és legtekintélyesebb Balogh Semjén (Bolugh Simián) családjából eredt Ubultól, Egyedtől, Ivántól egyenes leszármazó ágon született IV Ferencznek, mh. 1690-ben.

Szabolcsmegyei birtokaikat később apránként szivós, takarékos természetükkel szerezték a család tagjai. Horváth János br. az 1848/49-iki szabadságharcban mint százados vett részt a Pathay István őrnagy zászlóaljában.

1*) Szabolcs vm. monographiája 522 l.

BÁRÓ HORVÁTH FERENCZ KASTÉLYA A KERT FELŐL.

BÁRÓ HORVÁTH FERENCZ KASTÉLYA AZ UTCA FELŐL.

A Horváth báró család minden tagját az Igazi nemes lelkű mágnás családokat jellemző áldott jóságot tette és teszi egyházunk és községünk örök emlékezetében szeretetre és tiszteletre méltóvá. Két rövid évi itt létem alatt egyházi jegyzeteinkből, az öreg emberek elbeszéléseiből és személyes tapasztalatomból szerzett meggyőződéseim alapján állithatom ezt. Lehajoltak a szegény néphez, szívére tették áldó kezeiket, küzdelmeiben segítettek, szerencsétlenségeiben vigasztalták, betegségeiben orvosolták. Br. Horváth Antalnak a régi templomunk 1797 évi zsindelezésénél, Br. Horváth Jánosnak új templomunk, parhiánk építésénél, Br. Horváth Gedeonnak tornyunk 1868 évi bádogozásánál s máskor tanusított jótékonyágairól azoknak a helyén szólottam már, s községünk minden idősebb lakosa hálatelt szívvel emlékszik arra, mikor. br. Horváth Gedeon saját kezeivel készítette el és osztotta szét az 1873 évi cholera-ban kinlódó betegeknek a gyógyszert, míg az ő nemes életét is el nem rabolta tőlünk a cholera. A szegény embert ügyes bajos dolgaiban — mind nevén szólítva — kikérdezgette, kiségitette, s nem egy ember emlegeti ma is, hogy szabadította ki tekintélyes befolyásával a hozzá folyamodót a katonaság terhei alól. Ilyen jóságos Thábita volt édes anyja: br. Horváth Jánosné O' Brien Euphemia grófnő is, kinek takarékoságát s jó szíve áldó munkáit édes tisztelettel emlegetik ma is. Jóleső reményekre jogosít unokája: br. Horváth Ferencz Ő Méltósága is, ki — midőn a szintén fenkölt szellemű édes anyjának: Rohoncy Ilona Ő Méltóságának tekintélyes alapítványával is támogatott s rég óhajtott vágyát: egy modern állami iskola létesítését megkezdtük valósítani, — indítványunkhoz szívesen hozzá járult, és egy 1903 június 4-én tartott ülésünkben az iskola és óvoda épület anyagainak előzetes beszerzésére vonatkozó ajánlatával lepte meg községünket 50 frt. millenárís adományáról, templomunk fedésekor tett adományáról édes anyja adományával együtt a 36-ik lapon szólottam már. Vajha az Isten, sok alkalmat adhatna neki is a nemes tettekre! . . . .

Jelenkori feje a családnak br. Horváth Ferencz és neje Vincenti Renée a következő birtortokban ur: Pap 1236 kat. hold Eszeny 600 kis hold, Veresmart 110 h. Korumnya és Ördög-Poruba 100 h. (erdő) Ignécz 100 h. (erdő) Szerednye 12 kat. h. (szőlő).^{1*)}

---

^{1*)} H. F. br. 1842-ben a következő jobbágyoknak következő mennyiségű hold földet adott: Oláh Fer. János 8 hold. Halász Ferencz 15 h. Kovács

Herceg *Eszterházy* is volt itt birtokos, Faiskola telkünk az ő földjéből adatott 1839-ben. Jobbágya Oláh Beni volt, ki a deligence (delizsánsz) bakján (pénzszállítással az uradalom birtokaiba) tudta le robotját. Papi birtokát jobbágyostul br. Horváth Jánossal cserélte el a dögei birtokért.

A *Petrovay* családnak egy birtokosára emlékeznek itt ^{1*)} S. Oláh Mihály és Fazekas István jobbágyai Császlóczba jártak hozzá az urdolgát letudni még pedig különcz kedvtelése szerint úgy, hogy házi farkasát kellett megsimogatni vagy 50 — 100 botütést eltűrni s a jobbágy szerencséje volt, ha a farkas, vagy a hajdu életben eresztette haza. A forradalom alatt már a Horváth br. családé volt birtoka.

Az *Eördögh* ^{2*)} (Lászlófalvi) családból Papon Eördögh Dániel adoptált Zsigmond fia volt utolsó birtokos felesége: Orosz Mária vagy Petrovay Zzuzsánna jogán. A Czíkó (Czakó családból is egy Mihályra emlékeznek itt nem tudni mikor élt. A báró majorjába vezető köz keleti bal végén lakott állítólag, vagy csak tanyája volt, birtokát Szögyény Emil vette meg, ki Horváth bárónak adta el később. Kovács Péter, Nyilanszky Pál voltak jobbágyai. Ó Fehértóra távozott innen, s birtokába egy

Pethő (Mertzel) Gáspár nevű agglégény költözött. 1790-ben 1000 zszindelylyel ajándékozta meg egyházunkat. Ő hozta Papra Botfalúról a Kocsis családot, s Lövőről gazdának Abait. Száraz malma Abairól Kántor Péterre s ez után fiára: Áronra szált, s tőle vette meg a malomnak a telkét 1901-ben Molnár Lajos. Birtoka ma Br. Horváth Ferenczé.

Miklós 15. Kovács András és István 15. Kovács kis Jani Gábor 15. Kovács Mihály Dudás György 15 hold. (Ekkor kapott a reform. lelkész 45 h. Tanító 22 h. 57 zsellér 35. holdat, jegyző 2. 5 h. község 14. holdat). Lásd: tagosít. jk.

^{1*)} Első ismert őse Hosszumezei Szaniszló beregi oláh vajda volt. 1363-ban. Hosszumezón (Dolhán) 1418-ban már volt egy fa kápolnája e családnak. Mihály unokája vette fel a Petrovay nevet. A Nyáryak után Várda, Litke, Berencs, Pap, Ajak, Pátroha, Eszeny határán volt birtokuk.

^{2*)} Az Eördögh család első ismert őse Pirk Othmár 1252-ben Turócbán nyerte Lászlófalvát. A Gyüge fia Pál vette fel e nevet 1422-ben. Papon Dániel volt birtokos; 1705 — 09 és 1714 — 30 alispán, György és Aurél fiai szbirók voltak. Tekintélyes régi család, ma K. Apáthiban laknak utódai. 1721-től egy szárazmalma is volt Papon a mai Kovács nb. István telkén. 12 évbontatott el. (Jobbágyai: Kocsis János 8 hold. Oláh András 8 h. Kántor Gábor 15 h.)

A *Szögyény* ^{1*)} (Magyarszögyéni) családból József, neje Eördögh Erzsébet, Eördögh Dániel leánya jogán volt itt birtokos. Ő építtette 1760 körül azt az uri lakot, melyben később Szögyény Zsuzsánna férjével: Küzdényi Mátyással lakott 1850 — 1873 körül, mely lakást 1873-ban Csicseri Orosz Sándor vett meg.

Lengyelfalvi *Erős* ^{2*)} György 1797-ben örökölte Papon neje Szögyény Magdolna (Szögyény Imre leánya) birtokát. Erős Lajos szerezte meg magának (a mostani Orosz család) majorságát csere útján Br. Horváth Gedeontól, kinek oda adta érte a báró mai tiszti lakát a déli szomszéd portáján levő szárazmalommal, (melyet a Pethő portával szemben levő malmához vitetett le a báró, hol később szeszgyárat épített a mai magtár helyén) s a mai majorsági telket, (a község keleti szélén) 1855 körül. Az Erősök birtoka Erős Erzsébet útján ennek férjére Orosz Károlyra szállt. Az Erősök nevével, jókedvű adományaival templomunk szentelése történeténél találkoztunk.

A csicseri *Orosz* család mai birtokos tagja Cs. Orosz György cs. és k. kamarás, honv. huszár százados nyiregyházi lakos. Köztünk a család fészkeben jólelkű édes anyja özv. Cs. Orosz Sándorné Boronkay Iona lakik. Első birtokos Papon e családból Orosz Károly volt, ki Erős Lajos és György nővérét Erzsébetet vévén nőül, általa kapta az Erős birtokot (Jéke felé). A család Várda felé eső birtokát Orosz Sándor vette 1871-ben, Küzdényiné Szögyény Zsuzsánától.^{3*)}

---

^{1*)} Szögyen (Esztergom) községről neveztettek el. Ez volt ősi fészük. 1466-ban Mátyás király adott nekik Zemplénben és Szabolcsban birtokot. László egyesült a Marich családokkal 1840-ben Ajak, Várda, Eszeny, Döghe s Pap volt birtokuk. Szögyény József jobbágya Kovács Józsi Mihály volt.

^{2*)} Az Erős család Erdélyből származott. A XVI. sz.-ban Szathmárból jött ide. Döghe, Litke, Eszeny, Veresmart, Pap, Piricse és Pilis volt birtoka. Erős Gábor 1742-ben mint zászlótartó vett részt a Mária Terézia védelmében. Erős Lajos (1846 — 69-ben orsz. képviselő) volt Papon közülök az utolsó birtokos mh. 1870-ben. Erős György a következő jobbágyokat elégítette ki: Oláh Bálint 15. Kántor Mihály 15. Kántor Sámuel 8. Kovács István 15 h. Oláh János 15. Kántor v. Móré József 8. Oláh Mikó János 15. Kovács Mihály 15. Oláh Péter 8. Oláh Mihály 15 hold földdel.

^{3*)} Az Orosz család a XV ik században az Ormós családdal együtt említetik, az akkori szabolcsi földes urak közt. A XIX.

Morvay és *Gerzon* Ödön ezredes családok is voltak községünkben földbirtokosok, kik egymásután bírták az Orosz Zsófiától rájuk szállott földet a Gr. Forgách mándoki erdeje mellett. Ma ez a 63 hold föld, valamint az Eördögh Zsigmondtól 1872 táján megvett 202 kat. hold szántóföld a *Lövey János* lövői földbirtokosé.

Szintén az Eördögh Zsigmondtól 1876 körül szerzett föld birtokosa Papon *Barkóczy Bertalanné* gyulaházi lakos is.

E felemlített családok közül csak Horváth br. Orosz, Erős Pethő, Czikó, bírtak vagy bírnak Papon lakással. (Ma br. Horváth Ferencz és Orosz György).

A mai intelligentia többi tagjai még:

Ilosvay Ágoston^{1*)} szül. Penyigén (Szatmár m.) 1842 jan. 24-én. Közép-iskolai tanulmányait Nagy Károlyban, Szatmártt, Debreczenben végezte, a jogot Nagyváradon hallgatta. 1867 — 69 Szatmár megyében megyei esküdt, 1870 — 78-ban Nagy Károly város főjegyzője, 1878 — 87-ig több helyen kataster. biztosí minőségben működött, 1887 — 1901 Papon körjegyző volt, azóta a szőlészet, méhészet, és homeopathia szelid időtöltésével foglalkozik mint magánzó. Neje Molnár Janka postamesternő.

Kardoss Sándor pestmegyei nemes családból származik. szül. Solton 1858 augusztus 24-én (Révbér pusztán) Kecskeméten VIII gymnasiumot, Debreczenben gazdasági tanintézetet végzett. 1881-től teljesített practisálása után 1895-től községünkben br. Horváth Ferencz gazdatisztje.

Seres Gáspár (a klépetussal) szül. Ökörítón (Szatmár) 1861 márcz. 23. 4 gymnasiumot és Tanítóképezdét Debreczenben végzett. Papon 1885 óta tanító. 1901 óta szövetkezeti könyvelő, 1896 óta a gazd. ism. iskola vezetője, s az 1900-ban furott kut helyén építendő gyógyfürdő miliós várományosa.

---

században Agteleken és Bezdéden volt birtokuk. Később Csicszerben, Dombrádon, Vaján stb. szereztek birtokokat.

^{1*)} Régi nemes család utóda. A család első ismert őso: Tatomér a XIV-ik században telepedett le ez Ilosva partján. Maxim 1341-ben nyert határjáró levelet Károly királytól. Ennek fia János fia I István diák Baka birtokába iktattatott. A Vitkay családdal egyesült Abrahám Mármaros, Ferencz Bereg alispánja volt a XVI. szban. (1) Imre és Bálint, (2) Dénes és László, (3) János II Rákóczy Ferencz (1) ezredese. (2) pohárnoka, (3) udvari főtisztjei voltak. A család Eörben lett később földes ur.

Biró István szül. Ó-Moraviczán (Bács m.) 1872 márczius 15 VI gymnasiumot végzett Halason. Jegyzői oklevelet nyert Nyiregyházán 1898-ban, Papon 1901 jul. 17-től körjegyző.

Hagymásy Ferencz ^{1*)} szül. Sárospatakon 1871 május 1-én. Elemi, gymnasiumi s theologiai akadémiái tanulmányait Sárospatakon végezte 1896-ban kezdte a s.-lelkész pályát Tarczalon, folytatta Dombrádon, Papon, Mándokon, Györteleken, Bihardiószegen. 1900 — 901-ben Kéresen, 1901 junius 16-tól Papon rendes lelkész.

Pap lakosága földmivelésből él. Lakosai hűzött legkiterjedtebb a Kovács, Oláh, Kántor, Kólyi ősrégi jobbágy család. A Kovácsok a lakosság felét megközelítik számban. Egy régi szájhagyomány szerint a tatárpusztítás után egy Kovács és egy Kántor nevű lakos regenerálta a község népességét, ők e 2 család törzsatyái. A N. Kovács család összeköttetést tart azzal a devecesteri Passa Kovács családdal, melynek III Ferdinánd király adott czimeres nemes levelet, melyet eredetiben a N Kovácsok legidősebb tagja tart mindig magánál. Ezeknek ősfészke a Kovács Károly háza. Más törzsatyától származtatja magát a Mikó Kovács, és mástól a Malmos, és Misu Kovács család is, Ezeknek ősfészke a Kovács Km. Beni, a Mikónak a Kovács Kólyi Balázs mostani háza.

---

^{1*)} E név nagyon régi. Kisfaludy S. sokat regél viselt dolgaikról. A temesmegyei Beregszó és a zalamegyei Szent Grót volt első fészke e családnak, István törzsatya óta. Hagymásy Miklós szörényi bán volt 1491-ben. Kelemen Petrovics Péternek volt hű embere. Kristóf Huszt kapitánya. Őt tette János Zsigmond király az erdélyi hadak kapitányává is 1566-ban. Megbecsülhetetlen tanácsaiért, kitartó hűségeért János Zsigmondtól Husztot, Petrovits Pétertől Csucsfalut kapta. Ő volt a férje Báthory Erzsébetnek. Hagymásy Katalinnak meg Bocskay István volt a 2-ik férje (mh. 1604). H. János a Kristóf fia Nádasdy Pál és Thurzó György udvarnok volt. Kanizsa ostrománál a török ölte meg. II H. Kristóf Bocskay István vitéz párthive volt 1605-ben. H. István szent gróti kapitány volt.

Később egy másik, szabolcsi ágból származott Hagymásy János 1630-ban máj. 6-án II Ferdinánd királytól kapott czimeres nemes levelet. Ebből ismét kivált egy ág a mely felvette a reformátóiót és Zemplénbe költözött, tagjai közül többen zaklatták a kath. papokat, és barátokat. (Ez a szabolcsi ág a 20 házon alól bíró nemeselek közt 1598-ból fel van említve Szabolcs vm. Monogr. 463 l.) Lásd Ropp Jakab. „Magyarország helyrajzi története“ I Kötet. — Szádeczky Lajos: „Békés Gáspár“ Ezeket azonban semmi egyébért, csupán a névre vonatkozólag hoztam fel.

Az Oláh család szintén ősi itten, geneológiájáról senki sem tud.

A Kólyi család, melyet értelmetlenül „Koi“-nak irnak, talán Kóly érmelléki községből származik, melyet a reformatióért harczoló Báthory vagy Bocskay fejedelem telepíthetett át Szabolesba, mert e fejedelmeknek Biharban is, Szabolesban is volt birtokuk.

Ép ilyen régi a Béli család is, melynek mindig egy fi-örököse szokott lenni. Valószínűleg Erdélyből származott.

Terjedelemben a Czérna, Takács, Fazekas, és Rákóczy családok jöhetnek az előbbieket után kik, között csak Takácsról tudjuk, hogy Anarcsról származtak Papra nem régen.

A község lakosait még a következő kissebb kiterjedésű családok képezik: Gonda, Forgách gr. hozta elődeit Gácsról (Hont) T. Pálczára. 1883-ban jött Lajos Papra. Pelsőczy 1830 márcz. 25-én jött Papra, mikor nemességéért kapta itt Kovács Sárát nőül. — Molnár 150 éve Petriből. — Erdey Litkéből. — Kocsis, Remeckzy néven mint kocsist hozta az első ide Pethő földesur — Tóth, a br. Horváth család kertésze volt. —

Szücs 1795-ben Dombrádról, — Pető, 1840 tájt Mátyusról, — Szabó 1815 Szalókaról — Mártha, — Eszterhay, — Fodor, — Dajka 1830 Anarcsról, — Murzsa, — Hornyák 100 éve Abaráról, — Varga Kaszonyból, — Deák 1890 Gyulaházáról, — Tóth, — mely nevek többnyire házasság vagy szolgálat útján kerültek hozzánk.

13. §. Közigazgatás, hivatalnokok.

A községnek nem lévén a múltból semmi érdekes okmánya; beléletéből, régi szokásairól nem sokat tudhatok.

Állandó szolgabírói hivatal, valamint más állandó székhelyű közigazg. v. törvénykezési, járási s megyei hivatalok sem voltak régebben. Szolgabíró hol Karászból, hol Apátiból, hol Litkéből, hol Várdából járt ki Papra otthonából, s azt a kis ügyet a mi itt akadt hamarosán elintézte és a deresen is kiosztotta a „juris dictiot.“

1867 előtt a ki tehette elkerülhette a katonáskodást, A gazdag fiúk szülei gyermekeik neve alatt felbérelhettek a bíróval pactálva egy-egy szegény fiút azt beruccolásig etették — itatták, muzsikáltatták, (1866-ban Kólyi Gábor bíró egy másik emberrel 93 forint „verbuválási“ költséget fizetett egy pár legény után. Akkor még csak Szatmáron volt kaszárnya, ezen a vidéken.

Nem lévén az akkori igazi egyszerű közigazgatásban annyi irodai munka, nem is volt régebben állandóan jegyzőnk,

ILOSVAY ÁGOST LAKÁSA ÉS A POSTA.

szomszéd községekből jártak ide, s ha voltak is, egyszerű elemi iskolát végzett embereket is „felfogadhatott“ a község, ha ide jöttek ajánlkozni. Jegyzőink, a mint egyes akták datumaiból kioldozni lehetett a multból, a következők voltak :

Fazekas Mihály	—1828 —	Csernyi György	1868—1878
Bercik Antal	1830—1846	Juhász —	1378—1880
Batta Mihály	1846— ?	Szitha Ferencz	1880—1885
Kovács János	1850—1851	Ladányi Sándor	1885—1886
Szöllősy —	1851— ?	Veizer Károly	1886—1887
Borcsik Salamon	1855—1861	Ilosvay Ágost	1887—1901
Szentmarjay	1861— ?	Biró István	1901 —
Siskovits Mihály	1861—1865		

A jegyzők előtt a tanítók s lelkészek végezték a megörökítendő írásbeli dolgokat, a mely időből több végrendelet, osztálylevél, szerződés található egyházunk irattárában.

Jegyző nem lévén, községháza sem volt. Az iroda vándorolt a falusi bírósággal együtt. Majd bérelt irodákban dolgoztak a máshonnan ide járt jegyzők. 1860-ban szerzett Szücs József bíró először telket a községnek e célra a mai Ilosvay féle telket, melyen elől egyszerű nádas házban volt a jegyzői lak, hátrább az iroda, a községi kovács lakása és műhelye 1860 — 1880-ig. A jelenlegi csinos kényelmes községházát 1896-ban építtette Ilosvay Ágoston 4000 frton a maga portájára, melyet 200 frt toldással a községnek adott a régi községházáért. Ez építkezésbe fordított a község 12 kis h. földjének értéke. (Megtették a község délnyugati kertjéhez a lakosok.) Ilosvay pedig 1902-ben építtette a községtől cserébe kapott telkén képünkön látható kényelmes, a községházához hasonló lakását, mely egyszersmind postahivatal is.

A jegyzők fizetése változott a mint teendőik is változtak fokozódtak. Még 1868-ban 80 frtért fogadták a lakosok Csernyi Györgyöt, ma különböző czimek összege alatt 800 koronával fizetik, melyből Jéke 300 koronát pótol. Ehez járulnak a külön díjazásu magánmunkálatok járulékai.

A jövő számára érdekes ritkaság a község kovácsa, kit conventióra tartanak a község lakosai ^{1*)} Lakása műhelye régen az

^{1*)} A község tart neki lakást műhelyt, egy-egy gazda fizet neki 1 véka rozst, egy véka krumplit, egy kenyeret, s egy fej zösztet ezért. aztán olesón végzi minden munkájakat, kivéve ekevas élezést és köszörülést, melyet felsorolt conventióért végez.

utczán állott a Kocsis József (ma a Gonda) háza előtt 1860-ig, a mikor az ujonnan vett községháza udvarára tették át a jegyzőház egy portára, honnan tűzveszélyes volta miatt 1880-ban előbbi helyére helyezték vissza, innen pedig 1893-ban a mostani helyére telepítették át a lövői és bákai ut deltája közé.

14. §. A község ujabbkori átalakulása 1*)

Életmód, szokások, műveltség.

A község alakja a mult században lényeges átalakuláson esett át külső és belső tekintetekben.

Az utcza a reformáció óta alakult mostani irányába, miután a közepén levő temető (templom) dombra többé nem temetkeztek.

A templomtól dél felé eső utcza ujabb keletű. 1840 körül még a br. Horváth család majorságához vezető keleti uttól délre eső rész káposzta termő föld, az előtt pedig tó és posvány volt. Hol uszásnak eresztette hajdan a gulyát az urasági gulyás a Baka felé eső erdőkre, rétekre, mocsarakba. Lövőre a most említett major felé vezető köztől vitt az ut. 1840 óta kezdtek itt a jobbágyok sövényből házat építeni. (Az elsőt Sás Balázs) Fala, padlása vesző sövény volt, s betapasztották. A Horváth br. család diszkertjétől délre s nyugatra eső kert alatti „Nagy rét“ lápon viz állott rendszeren, mely halaival, madaraival bőven táplálta a lakosokat 1880-ig. Még ma élő emberek is jól emlékeznek arra, hogy e „Nagy Rét“ farkasai és kigyói is kellemetlenkedtek néha lakosainknak.

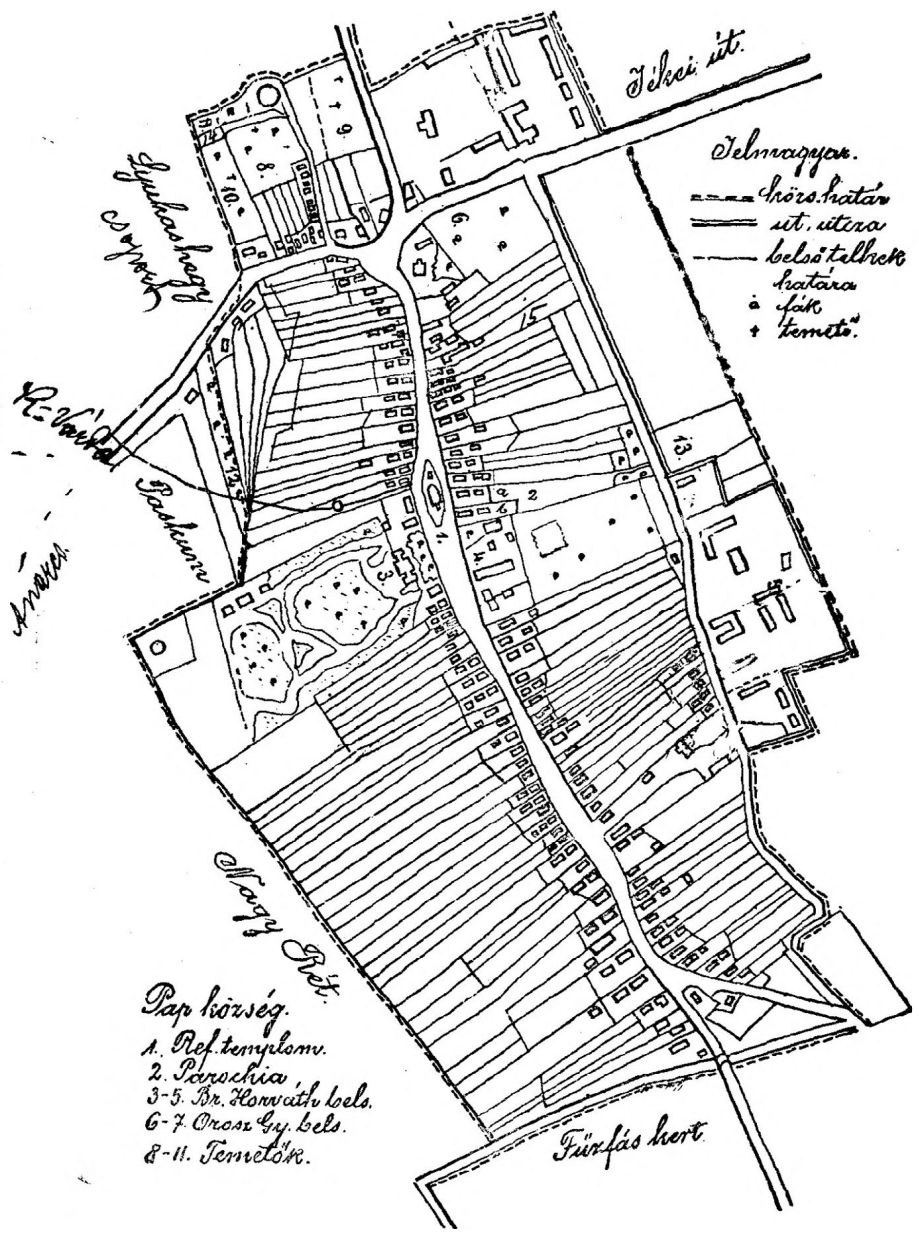
Az utcza sokkal szélesebb volt. A Jéke felé hajló kanyarulatonál az Orosz család telke kiebb van téve az utczára, a mint meg

---

2.*) A község térképéhez megjegyzendő: A 2. a) paplak, b) tanítólak s iskola. 3 br. Horváth lakása. 4 tisztii lak, 5 majorság. 6 Orosz család lakása 7 majorsága. 8 az 1873-ban betelt ref. temető. tőle délre és keletre a Bukóc: kétsor háza. 1842. előtt e rész temető volt. Ettől délre volt a reformátusok első temetője Papon. 9 az új ref. temető. 10. a r. és g. katolicusok temetője 11 és tőle keletre az 1873-ban megnyílt ref. temető.

A kör egy homok hordó medenceze gödör. A 12 a községi faiskola. A Lynkas hegytől délre vezető ut Kis Várda felé és Anacs felé, az új temetőtől keletre levő ut F. Litke felé, a községtől délre menő ut Baka felé, a keletre menő ut Lövő felé vezet. A templomtól nyugatra menő vonal gyalog ösvényt, rajta levő kör a jó kutat jelzi. E vonal a faiskola végén elmenve Várd felé vezet 14 sz. a, az izr. temető van a r. kath. temető északi végén. 1 a gazd. ism. isk. telke, 15 a községháza s jegyzői lak.

Teljesítmény.

- - - - - Kőrseg határ
- — — — út, utca
- - - - - belső térfelület határa
- ház
- + temető

Pap kőrseg.

1. Ref. templom.
2. Szekochia
- 3-5. Br. Honváti hely.
- 6-7. Orsz. Gy. hely.
- 8-11. Temető.

Szent István templom
K. vár
Bastion
Árnyék

Térsi út.

Magy. Párt.

Fürfás hert.

is látszik az utcza begörbítése. Szintén sokkal kiebb vannak téve a kelleténél a posta körüli házak kiskertjei is. A községháza kapujától, a Kovács Károly kapujáig képzelt egyenes vonalon kívül eső kis kertek és a Kohu most épült boltja mind az utcán vannak. (lásd tagosítási térkép). Faluhelyen nem sokat törődnek a közvagyonnal, az utcza és falu aestheticájával. A Horváth család kastélya előtt pedig egyenességet nyert 1872-ben az utcza, mikor Gedeon báró a kastélya toldását befejezte, melyet 1861-ben alakított át, mikor a hátulsó gyönyörű terraszt, valamint a kastélynak oly impozáns alakot adó kiugrásokat, mint bővítéseket építtette.

Általában a XIX század villamossága a falusi csendes vériú népben is pezsdített valamit.

Vasút nem lévén sokan fuvarozásból éltek, s a fuvarosoknak korcsmák voltak az állomásai, melyekből remegve várta az utast haza a szétkergetéshez szoktatott család. Több volt a vásár, több volt a korcsma, (a kántor korcsmában 4 kr. volt egy liter bor) több a verekedés (a templom befelyezése előtt 1836-ban rendezték az utolsó vár megyére szóló spectaculumot, melyet Buckó (Nyilánszki) Ignác a kállói börtönben végzett be életével együtt). Abban a világban szerette meg a zsidó a magyart. Ma hála Istennek, alig akad már egy - két tékozló, ki a korcsmáros szája ize szerint él.

A lakosság nagyobbik része a régiben is áldott jó csendes nép volt, s a mi kis ravaszság megakadt benne, csak önvédelmi reakciója volt a hatalmasabb elem önzésének. Régebben állatellenyészítés volt főfoglalkozásuk; a nagy kiterjedésű rétek, s erdők között, ezek kipusztítása után a földművelés, a nők télen át szőnek is. Gabonáneműiket az utcán a házuk előtt ástott vermekben tartották. Ma már mindenki földműveléssel foglalkozik. A jó népnek jó a földje is. Elmondhatjuk, hogy mindent megte-rem. Fel is használjuk ma már a legkissebb zugot is. Bezzeg nincs már avar, nincs már mocsár, az egyetlen Fertő ^{1*)} feneke is felszántásra vár, nincs már még erdő sem. Most már kevés is a föld a lakosoknak.

A szőlőt Eördögh Erzsébet Szögyény Józsefné kedveltette meg községünk lakosaival, midőn jobbagyaival ültettetni kezdte, majd 1840 körül másoknak is adott betelepítésre 2 frt. dézmaért

---

1*) Az anarcsi és gapi határnál az anarcsi uttól balkéz felé volt a Fertő tó.

holdanként, aki pedig örök áron megvette tőle annak 40 frtért adta el. Az első szőlő talán az Eördögh Dánielé volt 1820-ból. Ma az egész Mester- és Páphegy be van már ültetve. A régi telepítés a mai szőlőskert közepén kezdődött. A Lyukas hegyet 1904-ben telepítette be Orosz György.

A dinnyét a szájhagyomány szerint 1859 körül Dajka Mihály tanító kedveltette itt meg. 1849-ben már volt itt kender termelés.

A gabona, burgonya, buza, tengeri, dohány, bükköny elterjedt s régóta cultivált növények közt legbecselesebb nálunk a gabona és a burgonya, a melyre sohasam jön olyan csapás, hogy valaha éhínség suljtaná az itteni szorgalmas népet. Sőt ide jött a környék „kolompérért“ 1816-ban is, 1863-ban is, midőn eltörte az Ur más vármegyékben a kenyérnek botját.^{1*)} Ha már a „csapások“ jöttek szóba hadd soroljam fel itt mind az eféléket: A sok mocsár miatt a lázas betegségek gyakoriak voltak. A halotti anyakönyvből csak futólagos átnézet után 24 év alatt is 4-szer 1794, 1800, 1808 és 1818 években tetemes számban szedte a himlő áldozatait. 1849 és 1873-ban cholera volt. „1834 október 15-én reggeli 7 és 8 óra közt oly nagy földrengés volt, mely különösen a papi templomnak bolthajtását és falait majd szinte a beomlásig összeropesztette isteni tisztelet tartásakor.“ Ép ebben az órában szakadt le a menyezet s a torony vitorlája a nagykárolyi ref. templomban is. Ez a földrengés az épen akkor felépült s még befejezetlen templomot suljtotta. Az 1817 évi irtózatos drágaságról, már előbb szólottam a chárták között a 24-ik lapon. 1902 decemberében olyan nagy hideg volt, hogy a vermekben a burgonya, a szőlőkben a venyige megfagyott, s karácsonykor az urvacso-
rai bor a pohárban a hivek kezében bejegesedett. 26 C^o-nál.

Élelmi szükségüket s más igényeiket a régi falusiak cserekereskedéssel elégítették ki. A papiak kalácsáért, kolompérjáért, a beregiek szilvaizt, oltott kását, szöszst stb. adtak.

Házuk sokkal egyszerűbb volt. Pelyvával vegyített sárral vert sövény, később meregje fallal építettek egy-egy kis házikót tornác nélkül, sárkéménnyel szalma- vagy gyékényfedéssel, egy kis ablak esett az utcára, egy az udvar felől. Ruházatuk szin-

---

^{1*)} 1812-ben Szatmárban is olyan éhség volt, hogy mint Barkóczy Krisztina írta férjének gr. Károlyi Sándornak Bécsbe: 2—3 faluban nem volt esirke kapható, a csordák elszéledtek aratni nem lehetett. 1818-ban Pápon is a nád gyökerét és a tengeri esutkát ették a szegényebbek 1881 és 82 években szintén sok kárt tett a hideg és sok hó a gabonaneműekben.

tén ilyen egyszerű volt. A férfiknál nagy barna szőr sapka, teteje közepén egy labda forma nagy bojtjal, körül nagy lebecsátható karimával, csak a homlok felett volt kivágva a széles karimá, mely alól hosszan lógott le barna zsiros hajuk. Derejukon kötésig nem érő durva vászon ing széles lelógó ujjal, vállban tűnczba szedve. Az ing felett nyáron rövid durva vászon festetlen kitlit, télen báránybőr kőcét viseltek, mely alól mindig kilátszott hátuk, mikor lehajoltak. Nyáron vászon gatyát, télen ezen felül bőrből készült nadrágot („szuna“) viseltek.

A nők ruházata szintén abból a „honi“ vastag festetlen vászonból telt ki egészen. Fejükön nagy dudoru, harsponton kifeszített, fodros szélű barna fejkötőt viseltek, mely még ma is látszik urvacsora osztáskor egy pár asszony fején. Ingük, reklők valamint ágyneműjök s rövid alszszoknyájuk (pandely) mind festetlen durva vászonból volt, a esizmájok pedig mint a férfiaknak puha ránczos, hátul alacsonyra vágott száru borjubőr esizma, melyet tanulatlan „naturalista“ majszter kívülről vart meg, s szarát nagy kínna szomszédai segítségével rudon fordította ki a mikor kész volt.

A durva vászon ruhát ez előtt 40 évvel kezdték sötét kék színre fehér pontokkal befesteni, az első volt Kántor Samuné, Kinek kék szoknyáját és színes reklijét nagy ujdonság számba vették az asszonyok. A nők és leányok izléses ruházata, a czipő, a szépszabásu selyem ruha, sáhl, a férfiak szép magyaros posztó ruhája, az elég magas és tágas, vályogból épült tornácos lakás, komótjuk, asztaluk, függő lámpájuk, siffonuk 10—20 éves haladás náluk.

A nyílt kandalló tüzhely, a szuszék alaku festetlen láda, a festetlen mosószék alaku asztal nem régen ment ki divatjukból.

Ilyen egyszerű volt gondolkodásuk is, beváltak abba a mértékbe, melybe a régi földesurak idomitották: „A paraszt csak annyit tudjon, hogy ne áljon a csorgásba mikor esik az eső“ — Az ilyen nép aztán azt sem tudja, ki az ellensége, s ki akarja javát, az ilyen nép nem csoda. ha megfeszíti prófétáját, mert nem tudja mit cselekszik s mikor az egyetemes emberiségért élő haló legnemesebb nemes Kossuth Lajos felderítette az elnyomott népre a viradatot, az nem tudta, hogy megvirradt, nem tudta megbecsülni polgári jogait, s még az én időmben is hallottam egyszer olyan nyilatkozatot, hogy „jobb volna

ha ma is jobbágyok volnánk“ — Jobbágy, baromszámba vett a nyag ki felett élet—halál ur volt a földesur, (jus gladium mikor Anarceson Czóbel Kántor Gábort 100 bottal büntette eg fáért, melyet erdejéből sarokszögnek (kecskerágófa) lopott s lovait és szekerét is elvette tőle.

Az ilyen népet aztán könnyű volt kielégíteni *tagosításko* a földesuraknak. Az 1836. évi VI-ik t.-cz. alapján Papon 1842 ben tagosítottak, a mikor a szabolcsi földesurak érezve a népet megillető jogokat ígérő 1848-iki törvényeket, megelőzték a zokat s úgy elégitették ki a népet a mint a kapacitálásnak engedett urbéres jobbágy telkenként 20—10 vagy semennyi hold földde megelegetett holott az említett törvények szerint 42—52 kat. hol járult volna egy-egy telek után. 48 zsellérnek nem is adtak földet, így 307 hold helyet 183 holdat kaptak a papi jobbágyok.^{1*)} Egyi nem is kapott semmit, a másik tán el sem fogadta, s mivel ha marabb is kikapták mint más vármegyékben, még szerencsések nek tartásuk magukat s némuljon el minden sociális hang!

A zsellér jobbágyok csak egy kis házat, s egy kis kende földet kaptak jutalékul (veteményes kertnek) A zsellérek („*inqui lini domos habentes*“ „és *domos non habentes*“) gyalog, az urbé resek (iobbagiones coloni, sessionati.) fogattal végezték robotjaikat

Miféle alapokon, hogy történt a kimérés azt nem tudhatni mert a község előljárósága még a tagosítási földkönyvet sem tudta megőrizni, s érthetlen alapon az aranyosi gör. kath. lelkészség irattárában van eredetiben.

„E munka írásakor itt-ott dugaszban levő közokiratok meg-bolygatásánakannyi eredménye lett, hogy a tagosítási földkönyv egyetlen megközelíthető másolata előkerült. Abból hozhatom fel-szinre ezeket a dolgokat:

Az 1836 évi VI. t.-czikk alapján 1837 jul. 10-én határozta el a szabolcs megyei földesuri gyűlés Papon a tagos arányosítás behozatalát. 1839 apr. 15-ikén vizsgáltatta meg az osztályozást egy küldöttséggel, 1841 junius 1-én különítette el a K. M. Hely-tartó Tanács a jobbágyok illetőségét, s 1842 julius 16-án hozott határozata után jelölte ki a földesuri gyűlés a földeket végleg. Az I. osztályu földet 1200 öles holdanként, a II. osztályt 1300 a III-ikat 1400, a IV-iket 1600, az V-iket 1800, a VI-ik osztályu földet 3600 □-öles holdakkal, (az V-ik és VI-ik osztba a nagy

---

1*) Várady E. betétszerkesztő szerint.

homok dombok, továbbá vízállásos, zombékos, mocsaras, helyek mérettek), a következőleg:

Br. Horváth János 28 telek után 1578 hold, belsőséggel: 1795 hold.

Erős György	—	9 $\frac{1}{2}$	584	608
Orosz Imre örökösei	7		428	437.5
Szögyény Józsefné	10 $\frac{1}{2}$		615	693
Szögyény Mária	3		192	200
Morvay Károly	1		58	61
Reform. lelkész	1657	□-öl belsőséggel együtt	—	42.5 hold
Reform. tanító	323	□-öl belsőséggel együtt	—	20
Népnevelési alap (a faiskolával)	—	—	—	13
Pap község	—	—	—	14
Jegyző (legelő)	—	—	—	2
A 2 hold temetőhöz mérettetett még 2 hold, melyben				
150 □-öl a zsidóknak adatott tehát összesen				4
Tégla és vályogvető helynek	—	—	—	10
Homokhordó helynek	—	—	—	1
Utaknak összesen:	—	—	—	58

Végösszeg 3973 kis h.

Az utak között a község keleti szélén húzódó gyeptelek ut 4 öl szélesnek, a többi u. m: lövői, kisvárdai, fényeslitkei, a cserepes-kenézi, utak mind hat-hat öl szélesnek mérettek ki, a mely szélesség jelezve van az 1852 évben megtartott *határ járás* jkönyvében is, mely szintén nincs ma a község irattárában.

A 1.-petrii ut mint felesleges (a lövői miatt) és járhatatlan, eltörültetett."

Birtokrészletek kimutatása.

Sorszám	A birtok neve	Birtokosa	Birtokrész- letek száma		Területe	
			től	ig	hold	öl
1	Belsőségek. A falu	A lakosok	1	336	123	1014
2	Páskum — —	kis birtokosok	337	407	28	1302
3	Nagyvér — —	"	408	506	32	1146
4	Bütös — — —	"	507	556	106	1159
5	Hosszu hegy — —	"	557	592	72	155
6	Papi völgy — —	"	593	616	58	509
7	Várdi kutka — —	"	617	650	41	1576
8	Göncz hegy — —	"	651	704	105	1000
9	Mester hegy — —	" (szőlő)	705	761	21	1432

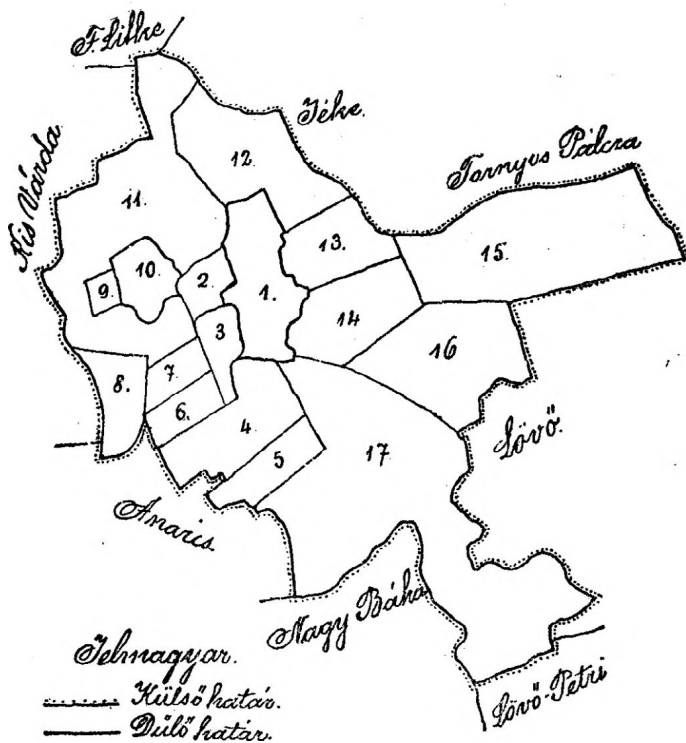
Sorszám	A birtok neve	Birtokosa	Birtokrész- letek száma		Területe	
			tól	ig	hold	öl
10	Papi hegy (szőlő) —	A lakosok	762	883	45	168
11	Lyukas hegy —	Orosz Gy.	884	907	452	798
12	Jékei rét — —	"	908	910	242	793
13	Fehértó — —	"	911	919	84	513
14	Csigás — —	Br. Horváth	920	926	165	475
15	Pálczaí utnál —	Bark. s Lövey J.	927	932	354	1075
16	Kerek hegy — —	Br. Horváth	933	940	230	1388
17	Balázs hegy — —	"	941	960	813	1364
A birtokrészletek összege :				960	2980	1472

A mellékelt birtokrészletek képéhez fűzött eme kimutatáson meglátszik, mily óriási csekélység a lakosok összes birtoka a földesurak birtokaihoz képest. Ennek elnevezéseire annyit kell megjegyezni, hogy az 5 sz. Hosszuhegy laposhely, a 6 sz. Papi völgy északi része, dombos. A többinek nevéből meglátszik hol van hegy, a többi terület lapos. A 3 sz. Nagyrét az 1900 évi helyszinelési téves eljárás folytán a község nevében áll telekkönyvileg, azonban a Páskum, Bötüs, Hosszuhegy, Papi völgy, Várdi Kutka, Gönczhegy, Mester- és Papi hegy dülőkkel együtt a földmives lakosság közösbirtoka. A Nagyrét az urbéresek, a Páskum a zselérek régi legelő birtokából alakult át ma kanaán földdé.

Elmondtam fennebb a nép régi műveltségét, s elmondhatom hogy a mióta az emberiség közboldogságáért hevülő legigazibb magyar: Kossuth L. által támasztott tisztítóvihar egy ezredévvel előbbre vitte Magyarországot, azóta meglehetősen ugrással művelődött Pap is, úgy, hogy csinos házáinak, izléses ruházata, író, olvasó közönsége közt nem sok fog akadni olyan elmaradott, a ki megaprehendáljon rám azért, mert 48 előtti elődeinek állapotát az öregek előadása után olyan igazsággal leírtam régi emlékül a jövő kor számára.

Haladtunk volna tehát, csakhogy tudja Isten, talán hátra többet mint előre. Mert fájdalom, a fény mellett árny is jár, s a világosság mellett sötétség is borul, a művelődés oly sok adóval teherrel jár, hogy az állami és társadalmi haladás által megkövetelt túlterhelés megismertette néplünkkel a váltót, s az aránytalanul kevés földbirtok, s más életfentartási alap hiánya

Pap község birtokrészletezési képe.

miatt beállott szegénység és a nagy adó, 1896-ban bele üzték is a lakosságot a socialismus keserű kiábrándulással végződő elégedetlenségébe, s azután elüzte az édes apákat, a házastársakat Amerika veszélyes, sorvasztó bányamunkáiba, honnan honi tiszta erkölcesekből s más vallásos drága kincseikből kivetkőzve atheista, anarchista, socialista és baptista romlottságokkal beferőtözve kiégett kebellet, kifáradt testtel kerülnek haza drága szülőföldjük édes kis fészkebe.^{1*)}

Sőt 1899 óta terjed köztünk az a fekély is, melyet az Idvezítő jöszolt a világvégének jelei közt: „*És sok hamis próféták támadnak, kik sokakat elhítenek*“ (Máté XXIV; 11. v.)— és betelt ama mondás: „*Eljöve az ellenség és vete konkolyt a gabona közé*“ (Máté XIII; 25 v) mióta a Pető családban és Mártha Andrásnénál megvetette lábát a dologkerülő találékony mesteremberek által terjesztett tévelygő baptista tudákoskodás, mely anarchista, socialista elveivel fertőzi a reformátusok sepredékeit. És bár az 50-ik jubileumát készül hazánkban megülni e vészes tévelygés, mégis magunkra hagy e tűz elfolytása küzdelmében az illetékes fórumok indolentiája némely fenkölt szellemü factor kivételével.

Hibát követnének azonban el, ha idejövetelem előtti időből felnem jegyezném az Ilosvay Ágoston és a Seres Gáspár érdemeit, kik közül az első a 'sociális zavarok rendezésére 1899-ben a Községi Hitelszövetkezet megalakítása körül, Seres Gáspár pedig a felekezet nélkülség meggátlása, a vallásosság erősítése végett rendezett ifjusági „ének esték“ tartása körül fejtettek ki emlékezetre méltó tevékenységet.

Községi közigazgatás tekintetében Pap község körjegyzőséget képez Jéke községgel, Pap székhelylyel.

Postája is van, 1897 óta melynek fiókjához Lövvő, L. Petri, Jéke községeknek, s a bákai Liget tartoznak. Postamesternő: Ilosvayné Molnár Janka.

1897 előtt a községházhoz hordta a községi küldöncz a

---

^{1*)} Az első kivándorlók Fazekas Ferencz és Czérna Lajos voltak 1896-ban, s az 50 év óta hazánkban Amerikában levő egy millió magyar közt ma körülbelől, 80 egyén van Papról. Az amerikai összes magyar reformátusok száma száz ezer, 19 lelkeszséggel. A papi postán Pap, Petri, Jéke, Lövvő községekbe 1900, 1901 években 20—21000 kor. jött be Amerikából. 1902 évben 40,612 korona, mely összegből Papra $\frac{3}{5}$ -öd rész esik.

leveleket, s a tovább szólókat más község küldöncze továbbította Kvárdából és vissza.

A község jegyzője: Biró István, s.-jegyző: Hackel Alajos, bíró: Kovács Benedek, törv.-bíró: Kovács P. József, Pénztáros és közgyám: Kovács J. Ferencz. Dr. Fried Sámuel körorvos. Kovács N. István, Kovács Károly, Oláh Gy. Balázs, Oláh Péter hitesek.

Képviseelő testület:

Br. Horváth Ferencz	Kardoss Sándor
Br. Horváth Gedeonné	Seres Gáspár
Cs. Orosz György	Kovács P. József
Weisz és Berkovits	Kovács Károly
Tóth Mihály	Oláh Gy. József
Lövey János	Kovács Sándor
Barkóczy Bertalanné	Kovács J. Ferencz
Hagymásy Ferencz	Oláh Zs. Mihály
Kovács Cz. Lajosné	Oláh Gy. Balázs
Dicker Márton	Kovács N. István

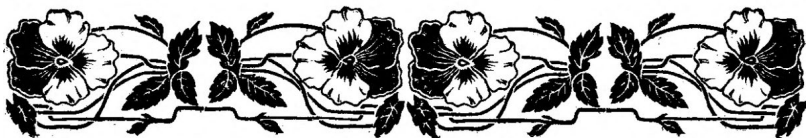
1903 év elején a képviselőbe jött még Gonda Lajos, Kovács Beni és Oláh Péter. Oláh Gy. József pedig kimaradt.

A községben a most teljesített betétszerkesztési munkálat szerint van 150 házsám. 1028 lakossal, kik vallásfelekezet szerint így oszlanak meg:

Evangelium szerint reformált	623.
Római catholicus — —	208.
Görög catholicus — —	139.
Ágostai Evangelicus —	2.
Mózes vallásu — —	52.
Baptista — — — —	4.*) ¹

*)¹ Pető egész családjával 1903. márczius 24-én Amerikába ment, s így ma csak egy baptista van nálunk.

15. §. A millenniumi ünnepély.

És most hadd fejezzük be e szerény kis munkát a legillőbb point-nel, annak az időnek, annak az ünnepnek feljegyzésével, a mikor nem volt e hazában magyar, kiben a honfoglalók vére meg ne pezsdült volna, a mikor a fényes palota, és a nádfedeles kis ház, a Kárpát bércei és a végtelen alföld minden magyar szive, mint az Árpád vére honszerелеmben összedobbanva boldogan ünnepelt.

A magyarok bejövetelének kedves magyar hazánk fennállásának ezredéves évfordulóját meg ünnepelték községünkben is.

Seres Gáspár a magyar nemzeti eszmékért oly nemesen érző református tanító karnak ez a méltó tagja nemzeti díszbe öltöztette tanítványait, meghívta és ünnepi érzésekre emelte az egész lakosságot, s mindenki ünnephez készült 1896 május 9-én. Szitha József lelkész a magyarok istenéhez emelte a hátalt népet imájában, Seres tanítványai 50 énekében, szavalatában buzogtatta honfiúi érzelmeinket a zsufolásig megtelt templomban s a cigány zene mellett nemes tűzbe exaltált utcánkon, a mely lelkesedést magasabbra fokozott dél után e szent tűzben felgyult jó lelkü bárónknak Horváth Ferencznek 50 frt adománya az ünnepély költségeire, midőn élő képbén mutatta be az ünneplő község a magyarok bejövetelét. Ősz táltosukat a 82 éves kiderült arcu hosszú szakállu Szitha József lelkészüket szekérre ültetve, ünnepi díszben magyaros jókedvben bevonult a nemzeti dalokat éneklő magyar vándor sereg a bákai ut gyepes nyílt ágára, s ott adtak kifejezést édes örömüknek a bárói adományból vett hegyaljai bornál a Takács Péter által főzött gulyásosnál, szavalatok tánczok, gyermeki versenyek s zene és dal mellett a királyért a hazáért és a szabadságért üritett poharaknál.

Ilyen nagy ünnep volt a következő május 10-ike is, melyen az egyház mellett a község is ünnepet rendezett.

Most már a község jegyzője: Ilosvay Ágoston is zászló alá gyűjtötte a képviselő testületet, s templomba vezette, hol a Hymnus és Szózat éneklése közt gyönyörű imában emelte a népet a magyarok istene imáadására, s buzdította őket e sok vör, köny és dicsőség közt megszerzett édes hazánk szeretetére az ősz hű magyar lelkész.

És most a templom előtt Ilosvay Ágoston által tartott buzdító hazafias beszéd után minden magyar a zászló alá sorakozva hazafias dalokkal kivonult a jékei és kenézi ut elágazásához hol a jékei honfitársaikkal találkozva a legnemesebb hazafias érzelmekben átszellemülve, összedobbanva a nagy naphoz méltóan együtt ülték meg s pécsetelték meg e magasztos ünnepet.

Itt Jéke főbirája Liphay Béla, ki népies diszmagyarba öltözött Laczika fiával lóháton vezette ide az örömárban fürdő jékeieket, fennkölt szellemű beszédével millenáris diszgyűlést nyitott, melyet legszentebb hazafias érzelmekre ragadt a minden magasztosabb ünnepélyeken kiemelkedő, fennkölt lelkével már megszokott és meg szeretett kedves bácsinknak: Ilosvay Ágostonnak figyelmet keltő előadása a hazánk ezeréves történetéről, s a Pap és Jéke község rövid történetéről, ki mellett Seres Gáspár szerencsés alakításait, közreműködését kell még felemlítenem a gazdag változatu szavaltatásokban, daloltatásokban, s az ünnepélyek szokott fűszerezésében. Az ünnepélyt legtekintélyesebb alakja: Liphay disz elnök fejezte be Isten védelmének 2-ik ezer évre is óhajtó bucsu beszédével, s itthon a templom előtt ültetett tölgy és eperfákkal örökítették meg a lelkesült lakosok, hadd legyenek mindig beszélő emlékek ezek erről a nagy napról, Isten jóságáról, és arról az ünnepélyen tett fogadásokról, s kötelességükről, hogy úgy fognak élni, hogy egy másik ezer évre is segítsen s méltasson az Isten bennünket!

Nem tudom fog-e segíteni! Már ott állunk, hogy országgyűléseinken a magyar ellen kell védeni a magyarnak nyelvét, önálló hadserege eszméjét, nemzeti jelvényeit s magyar püspök ellen a Kölcey Hymnusát! Egyszóval hazáját! — — — (Pécs)

Egy felől a bécsi kitüntetésekért hazájukhoz érzéketlenülé vált nagyjaink, más felől a Róma felé gravitáló, de ide özőnlő jezsuiták; némely a művészetével hódító pángermán, ott a hazánk feldarabolására acsarkodó pánszláv törekvéseket, stb szemlélve szo-

moru aggodalommal kiálthatom: Hazám! — Hazám!“ — — —

A millenáriszhoz fogható ünnepek, különösen nekünk református magyaroknak nem is voltak ilyen nagy szabásuak, csak megközelítőleg az összes megillető vallási jogaink megnyerésére az 1791 évi XVI t.-cz. emlékére (1891 okt. 29-én) elrendelt háláünnepe, továbbá az 1848-ban kivivott magyar alkotmányt megsemmisíteni akaró, de a protestánsok nemes ellentálásán megtört császári Pátens vissza vonásán 1860-ban érzett hazafias öröm, s az 1902 szept. 21-én rendezett emlékünnepe Kossuth Lajos születésének 100-adik évfordulóján.

Ezeken kívül minden igaz magyar, a ki tanulta, hogy ki az a Kossuth, a ki becsülni tudja a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség magas eszméit; a kinek fenkölt lelke örülni tud a magyar alkotmánynak; a ki szeretni tanulta és tudja is ezt az imádott hazát; — — — s a ki megtudja siratni annak vértanuit; a ki méltó tagja ez ezer éves szent közdelemmel szerzett magyar hazának, az szent ünnepet tart minden márczius 15-én és gyászol lelkében minden október 6-án. Kivétel csak az, kinek a kenyér mellett elveszhet a haza, csak az a poltron, kinek elve ez: „ubi panis ibi patria!“

A községi iskola.

A 8-ik §-ban „A róm. catholicusok főkegyháza“ czim alatt a kath. szinezetű községi iskolára vonatkozó adataimat legujabban nyert s hiteles forrásaim alapján oda kell módositanom, hogy csak Folinusz J. volt a kath. iskola tanítója, ki az egri érsekségtől kapta fizetését, s Papon tandíjt és vallástanítási illetményt a plébániától. Halála után községi iskola alakult a mint következik. Folinus még a Hornyáktól megvett kath. iskolaházban tanított.

Orosz Sándor megvette konyhának a kath. iskolahelyet,¹⁾ Folinusz József kath. tanító 1875-ben meghalt, a rövid életű kath. iskola megszűnván, a nem református tankötelesek nevelésügye a reform. iskola kicsinysége miatt ismét elárvult volna, ha lelkes Maecenásai megmentésére nem siettek volna. De a Gondviselés épen ez időtájban adott a tanügynek s a többi cultur eszméknek legnemesebben érző támogatókat. Kiss József tanfelügyelő lelkes közbenjárására Br. Horváth Jánosné O' Brien

¹⁾ Előzményeket lásd a „Róm. cath. iskola“ §-ban.

Euphemia (a már talán előbb deponált) 1000 forintjával, Br. Horváth Gedeonné Rohonczy Ilona 1000 frttal, Orosz Sándor évi 50 forinttal járulékkal a községi képviselőtestülettel megalapítottak egy községi (közirtokossági) iskolát, melynek fentartásához Szögyény Emil 1 kat. hold és 270 □-öl földet adott 1876-ban a Fehértó dülőben (Péterkő). Fentartására kivetett még a község a helybeli reformátusok kivételével minden más vallású lakosra s minden vallású külirtokosra 5%-os iskolai pótdadót, s a tanítói fizetés kiegészítette az állam.

Iskolahelynek B. Horváth Gedeonné 5 évre felajánlotta az a 19 telkvi helyr. számu 835 □-öl területű (család lak) portáját melyet most Br. Horváth Ferencz az állami iskola számára eladott a községnek.

Ezt a telket egészen az iskola fennállásáig, 1894-ig odaengedte kegyes felajánlója. Később a viszonyok változtak, 1894-végén Ilku Péter tanító elköltözött és Boronkay László gazdatiszt régi szerepére fordította az iskolaházat, az iskola megszűn s felszerelése a község házához kerültek.

Sajátságos jelenség volt, hogy az a 9 kat. hold és 87 □-öl területű föld, a melyet felekezeti nélküli népnevelési célra adott a tagosításkor a földesuri gyűlés a „Gönchegy“ dülőben még e községi iskola fennállásakor is az egri érsek kezei között volt, kizárólag a kath. egyház alapját növelte s a község csak egy 1886-ban megindított hosszás per útján tudta kivenni 1890 körül a Samassa egri érsek kezéből, a mikor aztán hosszás tév útja után visszaadott a Curia ítélete alapján a községi iskolának.

Ezt a Gönchegyben levő földet egy darabig nem vetett senki, parlagon állott. Az 1850-es években kezdte aztán bevetni Kovács Pál és Kólyi István, a ki az aratáskor br. Horváth Jánostól kérdezte meg, hogy mivel fognak osztani a termésen? Említet báró ur megfelelt velük a termést, de nem tudván hirtelen milyen alapra fordítani, átadta a kisvárdai plébános kezelésébe ki aztán ez időtől kezdve a papi róm. kath. *egyház vagy iskola alap* javára tőkésítette, haszonbéreltette a többi vallású lakosok ügyetlen megbunyászkodása mellett a curia előbb említett ítéletéig a melytől 1890 óta a községi iskola gondnokai a községi tanítót fizetéspótlásába, 1900 óta pedig a község Seres Gáspár gazd. ism. isk. tanító fizetésébe fordították nevezett föld darabot 1904-től az állami iskola fentartási költségeinek szolgál segél alapul.

PAP KÖZSÉG
KÉPVISELŐTESTÜLETE.

BÁRÓ HORVÁTH FERENCZ.

HAGYMÁSY FERENCZ
ev. ref. lelkész.

BIRÓ ISTVÁN
közs. jegyző.

KARDOS SÁNDOR

SERES GÁSPÁR
tanító.

KOVÁCS SÁNDOR.

TÓTH MIHÁLY.

OLÁH GY. JÓZSEF.

OLÁH GY. BALÁZS.

KOVÁCS KÁROLY.

GONDA LAJOS

OLÁH ZS. MIHÁLY.

OLÁH PÉTER.

Az iskola gondnokai Liphay Károly, Liphay Béla, jékel földbirtokosok, Komoróczy Aladár, Angyalossy Pál, kisdárdai főszolgabírók, s legvégül Ilosvay Ágoston papi körjegyző voltak. Ez utóbbi gondnoknál vannak ma is ez iskola iratai.

Ez az iskola a mint pecsétjéről is látszik államilag segélyezett községi iskola volt, s az alapuló levélen Szitha Ferencz községi jegyző, Kólyi Gábor bíró, Szitha József ref. lelkész, Kántor Péter bíró s más ref. vallásu községi képviselőtestületi tagok is alá vannak írva, s bár közös vallásu, lakosokra vetett 5%-os iskolai pótdó segítésével tartatott fenn, de az alapítók olyan felekezeti hegemoniát tartottak fenn benne,—s alapítványaikat tekintve kissé jogosan is,— hogy tanítókat (mindig róm. és gör. katholicust) ők választottak, a tanrendszer felett ők rendelkeztek, s az egész iskola kezelésnél — kivéve a külső jelvényeket — felekezeti igényeiket juttatták érvényre.

A községi iskola tanítói voltak:

Sz. Porsche Vilmos	1876—80
Beke Árpád	1880—91
Ilku Péter	1891—94

16. §. Pecsétek. Bélyegzők.

A legrégibb pecsétnyomó pecsétjére kevés régibb okmányban találhatni ma már. Legnevezetesebb ez okmányok között talán a tagosítási föld könyv, mely B.-Aranyoson van, és az az 1852-ben írott jegyzőkönyv, mely az akkor megejtett községi határ járásról vétetett fel. (Ma Ilosvay Ágoston kezei közt van.) Ez a pecsétnyomó egy meglehetősen primitív rézműves munka, melyen egy sziv, és ez a felírás van: „Pap falu 1785*—Egy későbbi községi pecséten szintén sziv van, s ez a felírás: „Pap helysége pecsétje 1858“ — A most viaszhoz használt pecsétnyomón ez a felírás van: „Pap község 1876“ Ez írás alatt babérkoszoru van. A többi községi pecsétek alább láthatók.

Az egyháznak legrégibb pecsétje -- már a mint felfelalható 1800-ból való ilyen felirattal: „Papi Ekla 1800*—1830-ban a Helytartó Tanács elrendelte minden egyháznak a pecsétnyomó készítését ^{1*)}, a papi ref. egyház is készítettett egy újat a lelkészi hivatalnak ezen felirással: „Sig. Parock. in Eccl. Helv. Conf. Papiensi. 1830“ Ez már csinosabb munka, melynek mezejében

1*) Debr. Prot. Lap 1899, 23 szám.

egy nyitott biblia van, felette egy galamb, mely szájában olaját jobb lábával egy pallost tart. Az egyház számára 1841-ben készült egy újabb pecsát, melynek mezejében egy templom van s körülötte ez a körirat: „Papi ref. ekl. 1841.“ Az eddig elsorolt pecsát-nyomók mind pecsétviaszhoz készültek, viasz nélkül pedig úgy hagytak vele nyomot, hogy a gyertya füstre tartották, s a megnyálazott papírra nyomták. A festék párna és a kidomborított írásu pecsétek újabb keletűek. A ma használatban levők 1899-ben készültek festékpárnákhoz s itt láthatók nyomaik.

Az az érthetetlen és sajátságos tünet, hogy ez elég érthető magyar nevü község nevét, sok hivatal és egyén sokszor ma is hibásan írja, s megtoldja az utolsó p betűjét még egy p-vel, (Papp) miut a varrólánny a szalagot egy l-lel, (szallag). Pedig egyetlen egy pecséten sem látható ez a Papp elnevezés, de meg olyan értelmetlenül is veszi ki magát, mintha egy másik község nevét így íránk hogy: Csapp, vagy Sárospatakk.

EGYHÁZ ELŐLJÁRÓSÁGA.

HAGYMÁSY FERENCZ
ev. ref. lelkész.

SERES GÁSPÁR
tanító.

KOVÁCS SÁNDOR
gondnok.

Az egyház előjárósága:

Hagymásy Ferencz

lelkész.

Seres Gáspár
tanító.

Kovács Sándor
gondnok.

Presbyterek:

(életkor szerint.)

Kovács M. István	(1821)	Kovács I. Ferencz	(1853)
Oláh F. Balázs	(1847)	Kovács Károly	(1856)
Oláh Miklós	(1848)	Kovács Benjámín	(1857)
Oláh Lajos	(1851)	Oláh Gy. Balázs	(1853)
Oláh Gy. József	(1853)	Oláh Zs. Mihály	(1859)
Czérna Balázs*	(1853)	Biró István*	(1872)

Tiszteletbeli pót-tagok:

Kardoss Sándor
Kovács N. István

Gonda Lajos
Kovács P. József

Oláh Péter
algondnok.

Molnár Lajos
egyházfi.

A *-gal jelölteket, s a póttagokat 1903. június 5-én a presbyteri és június 7-én az egyház községi közgyűlés választotta meg a midőn egyfelől új tagjainál a régi érdemet koszoruzta meg, másfelől önmagát is megtisztelte új tagjaival.*

